

Міністэрства адукацыі Рэспублікі Беларусь

УСТАНОВА АДУКАЦЫІ
«ГРОДЗЕНСКІ ДЗЯРЖАЎНЫ УНІВЕРСІТЭТ
ІМЯ ЯНКІ КУПАЛЫ»

ГІСТОРЫЯ БЕЛАРУСКАЙ КУЛЬТУРЫ

Дапаможнік па аднайменным курсе
для студэнтаў усіх спецыяльнасцей

Гродна 2004

УДК 882.6(075.8)
ББК 83.3(4=Бел)
Г12

Складальнікі: С.А.Габрусевіч, С.М.Токць, І.І.Трацяк.

Рэцэнзенты: прарэктар па навуковай рабоце ГрДАІ павышэння кваліфікацыі і перападрыхтоўкі кіруючых работнікаў і спецыялістаў адукацыі, прафесар, доктар гістарычных навук В.В.Швед;
дацэнт кафедры культуралогіі ГрДУ імя Янкі Купалы, кандыдат філасофскіх навук М.Н.Бяспамятных.

Рэкамендавана саветам аб'яднання кафедраў сацыяльна-гуманітарных навук ГрДУ імя Янкі Купалы.

Гісторыя беларускай культуры: Дапам. / Склад. С.А.Габрусевіч
Г12 і інш. – Гродна: ГрДУ, 2004. – 59 с.

ISBN 985-417-578-2

Дапаможнік уключае кароткі змест асноўных тэмаў курса, планы лекцыйных і практычных заняткаў, кантрольныя пытанні, тэматыку рэфератаў, шырокі агляд літаратуры.

УДК 882.6(075.8)
ББК 83.3(4=Бел)

ISBN 985-417-578-2

© ГрДУ імя Я.Купалы, 2004

ПРАДМОВА

Курс «Гісторыя беларускай культуры» выкладаецца на падставе рашэння Міністэрства адукацыі Рэспублікі Беларусь у Гродзенскім дзяржаўным універсітэце імя Янкі Купалы ў аб'ёме 30 гадзін аўдыторных заняткаў, у тым ліку 20 лекцыйных і 10 практычных. Зразумела, што ў такіх умовах галоўнай формай вывучэння студэнтамі гісторыі і асноўных каштоўнасцей нацыянальнай культуры выступае самастойная праца. Дапаможнік мае на мэце дапамагчы студэнтам арганізаваць самастойнае вывучэнне курса, быць своеасаблівым кампасам у велізарным моры літаратуры па праблемах айчынай культуры і яе месца ў еўрапейскім і сусветным культурным кантэксце.

Апошняя абумовіла структуру і змест дапаможніка. Яны ўключаюць тэмы лекцый і практычных заняткаў, пытанні для самакантролю, тэматыку рэфератаў, рэкамендаваную літаратуру, а таксама вузлавая пытанні да экзаменаў і залікаў.

Да кожнай тэмы лекцый даюцца асноўныя пытанні і кароткае рэзюме, якое раскрывае асноўныя тэарэтычныя і метадалагічныя праблемы тэмы, акрэслівае яе месца ў агульнай праграме курса. Гэта дазволіць студэнтам сфармаваць уяўленне аб асноўным змесце курса і яго праблематыцы.

Пытанні падаюцца і да практычных заняткаў. Як правіла, колькасць такіх пытанняў вагаецца ад 5 да 9. Аўтары разумеюць цяжкасць рэалізацыі такога аб'ёмнага матэрыяла, аднак, на наш погляд, гэта неабходна, каб сістэмна ўявіць канкрэтную гістарычную эпоху ў развіцці айчынай культуры, яе мастацкія адметнасці.

Да большасці тэмаў рэкамендуецца шырокі спектр рэфератаў, якія студэнты выконваюць пад кіраўніцтвам выкладчыкаў. Зроблена гэта з мэтай больш паглыбленага вывучэння курса, з улікам індывідуальных інтарэсаў студэнтаў, іх зацікаўленасці канкрэтнымі праблемамі культуры беларускага народа.

Прапануецца грунтоўны спіс літаратуры. Апошняя абумоўлена рэальнай сітуацыяй. Справа ў тым, што навуковая бібліятэка універсітэта мае абмежаваную (3-5 асобнікаў) колькасць нааграфічных выданняў па праблемах айчынай культуры, і толькі поўнае іх выкарыстанне можа забяспечыць студэнтаў неабходнай інфармацыяй.

Аўтары спадзяюцца, што дапаможнік будзе карысным для студэнтаў, як у справе арганізацыі, так і ў забеспячэнні больш грунтоўнага вывучэння імі курса «Гісторыя беларускай культуры».

ТЭМА 1

УЯЎЛЕННЕ ПРА КУЛЬТУРУ. ПРАДМЕТ, СТРУКТУРА І ЗАДАЧЫ КУРСА «ГІСТОРЫЯ БЕЛАРУСКАЙ КУЛЬТУРЫ»

План лекцыі

1. Уяўленне пра культуру. Культура і цывілізацыя. Матэрыяльная і духоўная культура. Дыялектыка сусветнай і нацыянальнай культуры.

2. Прадмет, структура і задачы курса «Гісторыя беларускай культуры».

3. Перыядызацыя гісторыі беларускай культуры.

4. Актуальныя праблемы беларускай культуры: гісторыя і сучаснасць.

Паняцце «культура» шырока ўжываецца ў грамадскіх і гуманітарных навуках, дзе яно адыгрывае прыблізна такую ролю, як паняцце цягацення ў фізіцы, рэчыва ў хіміі, арганізма ў біялогіі. У сучасных энцыклапедычных выданнях культура разумеецца як сукупнасць матэрыяльных і духоўных каштоўнасцей, якія створаны і ствараюцца людзьмі ў працэсе грамадскай і гістарычнай дзейнасці.

Паняцце «культура» блізкае паводле зместу паняццю «цывілізацыя». У некаторых выпадках гэтыя паняцці ўжываюцца як сінонімы, аднак змест іх розны. Большасць культууролагаў разумее цывілізацыю як вынік прадметнай матэрыяльнай дзейнасці чалавека, у той час як культура – гэта яшчэ вынік і духоўнай, інтэлектуальнай дзейнасці. Культуру падзяляюць на матэрыяльную і духоўную, хаця гэты падзел дастаткова ўмоўны: прадмет культуры можа разглядацца ў іх адзінстве.

У сучаснай культуралагічнай літаратуры часта ўжываюцца такія паняцці, як сусветная культура і нацыянальная культура. На вялікі жаль, дыялектыка гэтых паняццяў мала распрацаваная, а між тым яе разуменне вельмі істотнае для аналізу гісторыі культуры. Сусветная культура – гэта сума лепшых праяў нацыянальных культур. Паняцце «сусветная культура» вызначаецца пэўнай долей абстрактнасці. Рэальна існуе толькі нацыянальная культура, культура таго ці іншага народа. Ігнараванне нацыянальнай культуры ставіць пад сумнеў нармальнае развіццё асобы і грамадства ў цэлым.

Змест курса «Гісторыя беларускай культуры» ахоплівае культурнае развіццё нашага народа за больш чым тысячагадовую гісторыю яго існавання. Паколькі культура кожнага народа існуе ў часе і ў пэўных гістарычных умовах, то для вывучэння курса неабходна, хаця бы ўмоўная, перыядызацыя. Стала традыцыйным звязваць перыядызацыю гісторыі беларускай культуры з палітычнымі ўмовамі жыцця народа. Такі падыход не з'яўляецца універсальным, але дазваляе ўбачыць трансфармацыю фундаментальных каштоўнасцей беларускай культуры пад уплывам палітычных і сацыяльна-эканамічных фактараў.

Першы перыяд: X – XIII стст. – адлюстроўвае каштоўнасці і дынаміку развіцця старажытнай культуры Беларусі. У духоўнай культуры найбольш значнымі падзеямі было прыняцце хрысціянства (992 г.), дзейнасць Еўфрасінні Полацкай і Кірылы Тураўскага, беларускае летапісанне, манументальны жывапіс, а ў матэрыяльнай – горадабудаўніцтва, архітэктура і ўжытковое мастацтва. Крыж Еўфрасінні Полацкай (майстар Лазар Богша) – шэдэўр беларускай культуры XII ст.

Другі перыяд: XIV – XVI стст. – звязаны з жыццём беларусаў у складзе Вялікага княства Літоўскага. Менавіта ў гэты перыяд завяршаецца фармаванне нацыянальнай культуры як унікальнага культурнага комплексу, які не саступае лепшым узорам культур еўрапейскіх народаў той эпохі: раманскі стыль, готыка, Рэнесанс, Рэфармацыя, барока (замкавае і культывае дойлідства, філасофія і літаратура, беларускі іканапіс і свецкае выяўленчае мастацтва, кнігадрукаванне, Францыск Скарына, Сымон Будны, Васіль Цяпінскі, Статуты ВКЛ).

Трэці перыяд: XVII – XVIII стст. – прыпадае на часы існавання Рэчы Паспалітай. Беларуская культура трапляе пад уплыў польскай і праз яе – еўрапейскай культуры. Але ў гэты перыяд фармуюцца свае нацыянальныя школы архітэктуры, іканапісу, літаратуры, кнігадрукавання: беларускае барока, праваслаўныя брацтвы, навука і адукацыя (М.Сматрыцкі, Л.Зізаний, І.Пацей, С.Полацкі, І.Капіевіч).

Чацвёрты перыяд: XIX – пачатак XX ст. (да 1917 года). Культурнае развіццё нашага народа ідзе пад ціскам ідэалогіі Расійскай імперыі. Пры ўсіх складанасцях гэтага перыяда ён пазітыўна ўплываў на станаўленне нацыянальнай культуры: узнікненне навуковага беларусазнаўства, развіццё і фармаванне беларускай класічнай літаратуры, спробы асэнсавання беларускай нацыянальнай ідэі (І.Даніловіч, М.Баброўскі, П.Багрым, В.Дунін-Марцінкевіч,

К.Каліноўскі, Ф.Багушэвіч, В.Іваноўскі, В.Ластоўскі, І. і А. Луцкевічы, М.Багдановіч, Якуб Колас, Янка Купала).

Пяты перыяд звязаны з існаваннем беларускай дзяржаўнасці ў форме БССР і ахоплівае 20 – 80-я гады ХХ стагоддзя. У гэты час узнікае беларуская прафесійная культура, якая развіваецца пад жорсткім уплывам эстэтычных каштоўнасцей сацыялістычнага рэалізму. Нягледзячы на гэта, беларуская культура набывае сусветную вядомасць, успрымаецца ў свеце як унікальны культурны комплекс.

З узнікненнем Рэспублікі Беларусь як суверэннай дзяржавы (1991 г.) пачынаецца чарговы гістарычны перыяд развіцця культуры нашага народу. Найбольш актуальнымі праблемамі на сённяшні дзень з’яўляюцца праблемы захавання і творчага развіцця духоўнай спадчыны, нацыянальнай і традыцыйнай культуры.

Кантрольныя пытанні

1. Асноўныя падыходы да вызначэння паняцця «культура».
2. Што складае прадмет курса «Гісторыя беларускай культуры»?
3. Якімі адметнымі рысамі можна ахарактарызаваць асноўныя перыяды развіцця беларускай культуры.
4. Назавіце найбольш актуальныя праблемы ў развіцці беларускай культуры на сучасным этапе.

Тэмы рэфератаў

- Дыялектыка нацыянальнай і сусветнай культуры.
- Беларуская культура ў кантэксце еўрапейскай культуры.
- Між Усходам і Захадам: праблемы культурнага сінтэзу.
- Нацыянальныя адметнасці беларускай культуры.
- Беларуская мова: славянскі і еўрапейскі кантэксты.
- Культура Рэспублікі Беларусь: сучасны стан і перспектывы развіцця.

Рэкамендаваная літаратура

1. Агеева Р.А. Страны и народы: Происхождение названий. – М., 1990.
2. Бромлей Ю.В., Подольный Р.П. Человечество – это народы. – М., 1990.
3. Кармин А.С. Основы культурологии: морфология культуры. – СПб.: Лань, 1997.

4. Качаноўскі У.У. Гісторыя культуры Беларусі: Вучэбны дапаможнік для студэнтаў ВНУ. – Мн., 1994.

5. Конан У. Ля вытокаў самапазнання: Станаўленне духоўных каштоўнасцей у святле фальклору. – Мн., 1989.

6. Конан Уладзімір. Культура // Энцыклапедыя гісторыі Беларусі. – У 6 т. – Мн., 1997. – Т.4.

7. Крук Я. Сімволіка беларускай народнай культуры. – Мн., 2000.

8. Крукоўскі М.І. Філасофія культуры: уводзіны ў тэарэтычную культуралогію: Вучэб. дапам. – Мн.: Універсітэцкае, 2000.

9. Лазука Р. А. Гісторыя мастацтваў. – М., 1996.

10. Леваш І.К. Культуралогія: Курс лекцый. – Мн.: НТООО «Тетра Систем», 1998.

11. Лыч Л., Навіцкі У. Гісторыя культуры Беларусі. – Выд. 2. – Мн., 1997.

12. Парашкоў С.А. Гісторыя культуры Беларусі. – Мн., 2003.

13. Смаляк С.Р. Гісторыя і сучаснасць беларускай культуры. – Мн., 1991.

ТЭМА 2

КУЛЬТУРА СТАРАЖЫТНАЙ БЕЛАРУСІ X – XIII стст.

План лекцыі

1. *Паганскі тып культуры. Беларуская міфалогія: індаеўрапейскі кантэкст.*

2. *Хрысціянства і яго роля ў фармаванні беларускай культуры. Праблема культурнага сінтэзу.*

3. *Еўфрасіння Полацкая і Кірыла Тураўскі – хрысціянскія асветнікі старажытнай Беларусі.*

4. *Рукапісная кніга і летапісанне.*

5. *Горадабудаўніцтва і архітэктура. Полацкая і Гродзенская школы дойлідства.*

6. *Манументальны жывапіс: тэматыка і стылёвыя асаблівасці.*

7. *Эстэтыка ўжыткавага мастацтва.*

Для паганскага тыпу культуры характэрны максімальна-абагульнены досвед, які праяўляецца праз сістэму вобразаў і ўяўленняў. Чалавек і прырода – адно цэлае. Прырода для паганца – гэта ўсё: яна вучыць, яна карае, яна ратуе, дае жыццё. Праз раслінны і жывёльны свет чалавек вядзе дыялог з багамі. Ён не вылучае сябе

з прыроднага свету і не ўзносіць сябе над гэтым светам; яго сэнс і мэты жыцця застаюцца на такім жа ўзроўні. Да паганства, апрача міфаў, адносяцца абраднасць, фальклор і ўсё комплекс дахрысціянскай культуры. У беларускай міфалогіі, як і міфалогіі кожнага этнасу, існавалі свае касмаганічныя і антрапалагічныя міфы (Род, Жыва, Цёця), свой пантэон і іерархія (Пярун, Ярыла, Даждбог, Рада, Ляля, Лад, Кара, Жыцень, Кон і інш.).

Хрысціянства паставіла чалавека ў кантэкст грамадства, якое становіцца для чалавека аб'ектам і прадметам рэалізацыі яго прызначэння і здольнасцей. Кардынальна мяняецца сэнс жыцця: палюбі Бога свайго... палюбі бліжняга... спяшайся рабіць добро... Інакш, быць карысным грамадству і, як узнагарода, – несмяротнасць душы, жыццё вечнае. Хрысціянства ў старажытнай Беларусі было вядомым задоўга да афіцыйнага яго прыняцця ў Кіеве (988 г.) і ў Полацкім княстве (992 г.). Хрысціянства сфармавала беларускую культуру, паставіла народ у кантэкст еўрапейскай цывілізацыі, дало хрысціянскую мараль і этыку, спрыяла развіццю пісьменства, літаратуры, тэалогіі, філасофіі, права, іканапісу, жывапісу, музыкі, мураванага дойлідства.

Еўфрасінія Полацкая і Кірыла Тураўскі («паче всех воссіявші на Русі») – святыя зямлі беларускай – сваім жыццём і дзейнасцю пацвердзілі правамернасць хрысціянскага ідэалу, раскрываючы яго сутнасць і пашыраючы яго сярод насельніцтва, паказалі прыклады хрысціянскага служэння і ахвярнасці. Святыя з'яўляюцца абаронцамі і патронамі беларускага народу.

З прыходам хрысціянства з'явіліся першыя рукапісныя кнігі царкоўна-рэлігійнага прызначэння на грэцкай, лацінскай і славянскай мовах. Для напісання славянскіх кніг ужываліся глаголіца і кірыліца. Найбольш пашыранымі кнігамі былі Евангеллі. Астрамірава Евангелле з'яўляецца самай старажытнай усходнеславянскай рукапіснай кнігай, напісанай кірыліцай (1056-57). Пазней з'явіліся іншыя тыпы кніг: музычныя (Ірмалой), богаслужбовыя (Паменнік, Ізборнікі), ужытковыя (інвентары, зборнікі), гістарычныя (летапісы). Рукапісныя кнігі ўпрыгожваліся застаўкамі, ініцыяламі, мініяцюрамі, ілюстрацыямі. Перапісчыкамі маглі быць асобы рознага сацыяльнага становішча, але ў большасці гэтым займаліся манахі ў манастырах і скрыпторыях. Рукапісныя кнігі служылі крыніцай для вывучэння беларускай мовы, літаратуры, гісторыі, права. Найбольш важнымі помнікамі мастацкага аздаблення беларускай рукапіснай кнігі з'яўляюцца Тураўскае Евангелле (XI ст.), Полацкія Евангеллі (XII – XIV стст.), Аршанскае Евангелле (XIII ст.), Лаў-

рышаўскае і Мсціжскае Евангеллі (XIII – XIV стст.), Ваўкавыскае Евангелле (XVI ст.). Асобны жанр рукапіснай кнігі складалі летапісы – пагадовая форма апісання падзей. На тэрыторыі Беларусі летапісы вядомыя ад часоў Полацкага княства. Асаблівай папулярнасцю карысталіся «Аповесць мінулых часоў» (Кіеў, XII ст.) і «Галіцка-Валынскі летапіс» (XIII ст.). Беларуска-літоўскія летапісы складаліся на старабеларускай мове на тэрыторыі этнічнай Беларусі і ў Вільні: «Летапісец вялікіх князёў літоўскіх» (XV ст.), «Беларуска-літоўскі летапіс» (1446), «Хроніка Вялікага княства Літоўскага і Жамойцкага» (XVI ст.), «Хроніка Быхаўца» (XVI ст.). У ВКЛ рукапісная кніга праіснавала да канца XVIII ст.

У XII ст. у Полацкім княстве сфармавалася самабытная школа дойлідства, для якой характэрным было з’яўленне храмаў вежападобнай канструкцыі, муроўка з плінфы метадам «схаваных радоў», крыжова-купальны храм і цэнтрычнасць кампазіцыі (Сафійскі сабор, Спаса-Еўфрасінеўская царква, Пятніцкая і Барысаглебская цэрквы і сабор Бельчыцкага Барысаглебскага манастыра, царква Дабравешчання ў Віцебску). Самабытная архітэктурная школа складалася ў XII ст. і ў Гродне. Адметнасці Гродзенскай школы: планавасць структуры, цагляная роўнарадавая муроўка, дэкор фасадаў з шліфаваных валуноў і пліт, выкарыстанне галаснікоў у сценах і скляпеннях, малякавых пліт на падлозе (Барысаглебская (Каложская) царква, Ніжня і Прачысценская цэрквы, княжацкі палац).

Унутраныя сцены храмаў, апсіды, слупы і скляпенні былі размаляваныя фрэскамі (фарба па сухой тынкоўцы). Тэматыкай такіх роспісаў служылі канкрэтныя эпізоды і сюжэты паводле Старога і Новага Запаветаў, выявы Святой Тройцы, Ісуса Хрыста, Багародзіцы, Апосталаў, хрысціянскіх святых. Найбольш папулярнымі сюжэтамі былі «Еўхарыстыя» (Сафійскі і Спаса-Праэбражэнскі саборы ў Полацку), «Распяцце» (Пятніцкая і Спаская цэрквы ў Полацку), «Стрэчанне», «Благавешчанне», інш.

У сувязі з пашырэннем сферы выкарыстання гліны, дрэва, каменя, а таксама асваеннем спецыфікі апрацоўкі (гравіроўка, чаканка, зярненне, пазалота, чарненне) металаў, шкла, бурштыну развіваецца рамесніцтва і ўзрастае патрэба ў дэкарацыі прадметаў побыту, жылля, упрыгожванняў. У якасці такіх прадметаў служылі крыжы, падсвечнікі, рытуальныя і свецкія посуд, царскія вароты, званы, абклады кніг і абразоў, кафля, а таксама розныя ўпрыгожванні: падвескі, бронзалеты, пярсцёнкі, завушніцы, пацеркі, абярэгі. У XIII ст. былі вядомыя такія рамёствы, як кераміка, разьба па дрэве, кавальства, шкларобства, злотніцтва, ліцейная справа.

Святой рэліквіяй беларускага народу з'яўляецца крыж Еўфрасінні Полацкай – арыгінальная і унікальная з'ява дэкаратыўна-ўжыткавага мастацтва XII ст.

Кантрольныя пытанні

1. Прывядзіце прыклады, у якіх прасочваецца індаеўрапейскі кантэкст беларускай міфалогіі.

2. Якімі шляхамі пранікала хрысціянства на тэрыторыю старажытнай Беларусі?

3. Якая розніца між паганскім тыпам культуры і хрысціянскім?

4. Што дало хрысціянства беларускаму народу?

5. Якіх вы ведаеце святых беларускай зямлі?

6. Што вам вядома пра пошукі крыжа Еўфрасінні Полацкай?

7. Назавіце асноўныя адметнасці Полацкай і Гродзенскай школ дойлідства.

Тэмы рэфератаў

- Часы Сварога і Перуна: беларускі пантэон паганскіх багоў.
- Элементы паганскай сімволікі ў народнай культуры (ткацтва, вышыўка, кавальства).

- Хрысціянізацыя старажытнай Беларусі.

- Праваслаўная Царква ў гісторыі старажытнай беларускай культуры.

- Матывы рэлігійнага сінтэзу (паганства і хрысціянства) у каляндарна-абрадавай культуры.

- Каляндарныя і сямейныя святы беларусаў.

- Беларускі земляробчы каляндар.

- Рагнеда – дачка Рагвалода: вобраз гордай палачанкі ў мастацкай і навуковай літаратуры.

- Еўфрасіння Полацкая – святая патронка Беларусі.

- Кірыла Тураўскі – мысляр, тэолаг, асветнік.

- Грамадскія ідэі ў малітоўнай паэзіі Кірылы Тураўскага.

- Мураваныя храмы Полацкай зямлі.

- Каложская царква – унікальны помнік старажытнага дойлідства Гродзеншчыны.

- Манументальны летапіс эпохі: фрэскі старажытных храмаў.

- Мастацтва рукапіснай кнігі Беларусі XI – XIII стст.

- Рукапісныя Евангеллі на тэрыторыі старажытнай Беларусі XII – XIII стст.

- Слова пра паход Ігараў» як помнік старажытнай беларускай літаратуры.
- Трагічная гісторыя крыжа Еўфрасінні Полацкай.

СЕМІНАРСКІЯ ЗАНЯТКІ № 1

ТЭМА: КУЛЬТУРА СТАРАЖЫТНАЙ БЕЛАРУСІ X – XIII стст.

1. Паганскі культ на тэрыторыі старажытнай Беларусі.
2. Хрысціянізацыя як з’ява культурнага прагрэсу.
3. Еўфрасіння Полацкая – асветніца і святая Беларусі.
4. Кірыла Тураўскі – рэлігійны дзеяч, хрысціянскі тэолаг і асветнік старажытнай Беларусі.
5. Крыж Еўфрасінні Полацкай – шэдэўр ужыткавага мастацтва.
6. Полацкая школа дойлідства.
7. Гарадзенская школа дойлідства.
8. Тэматычныя і жанравыя асаблівасці выяўленчага мастацтва. Тэхніка жывапісу.

Рэкамендаваная літаратура

1. Алпатов М.В. Древнерусская иконопись. – Мн., 1984.
2. Арлоў У. Таямніцы Полацкай гісторыі. – Мн., 2001.
3. Архітэктура Беларусі: Энцыклапедычны даведнік. – Мінск, 1993.
4. Асвета і педагогічная думка Беларусі. Ад старажытных часоў да 1917 г. – Мн., 1985.
5. Беларускае народнае жыллё. – Мн., 1973.
6. Беларускія народныя абрады. – Мн., 1994.
7. Беларускі народны каляндар / Аўт.-уклад. А.Ю.Лозка. – Мн., 1992.
8. Васілевіч У. Беларускі народны каляндар. – Мн., 1993.
9. Воинов А. История архитектуры Белоруссии. – Мн., 1975.
10. Высоцкая Н.Ф. Искусство Беларуси XII – XVIII вв. – Мн., 1994.
11. Гісторыя беларускага мастацтва: У 6 т. – Т. 1. – Мн., 1987.
12. Гісторыя беларускай літаратуры: Старажытны перыяд. – Мінск, 1998.
13. Дрэва кахання: Легенды, паданні, сказы / Склад. А.І.Гурскі. – Мн., 1993.

14. Дучыц Л. У. Археалагічныя помнікі ў назвах, вераваннях і паданнях беларусаў. – Мн., 1993.
15. Живописная Россия: Отечество наше в его зем., ист., плем., экон. и быт. значения: Литов. и Белорус. Полесье. – Мн., 1993.
16. Жывапіс Беларусі XII – XVIII ст.: Альбом. – Мн., 1989.
17. Жывапіс Беларусі XII—XVIII стагоддзяў: фрэска, абраз, партрэт. – Мн., 1980.
18. Ермаловіч М. Старажытная Беларусь. Полацкі і Наваградскі перыяды. – Мн., 1990.
19. Карскі Я. Беларусь (Я.Карскі; Уклад. і камент. С.Гараніна і Л.Ляўшук. – Мн., 2001.
20. Качаноўскі У.У. Гісторыя культуры Беларусі: Вучэбны дапаможнік для студэнтаў ВНУ. – Мн., 1994.
21. Кацер М. Изобразительное искусство Белоруссии дооктябрьского периода. – Мн., 1969.
22. Кацер М. С. Народно-прикладное искусство Белоруссии от первобытного общества до 1917 г. – Мн., 1972.
23. Кніга жыццяў і хаджэнняў / Пер. са старажытнарус., старабел. і польск.; Уклад., прадм. і каментарыі А. Мельнікава. – Мн., 1994.
24. Коваль В., Новак В.С. Беларускія народныя святы і звычай. – Гомель, 1993.
25. Конан У.М. Беларуская культура: Гістарычны нарыс (X ст. – 1917 г.) // Адукацыя і выхаванне. – 1994. – № 10. – С. 24-37.
26. Крук І. Беларускі народны каляндар. – Мн., 1998.
27. Курьловіч Г.М. Беларускае народнае ткацтва. – Мн., 1981.
28. Лабынцаў Ю.А. «Напой росой благодати...»: Малітоўная паэзія Кірылы Тураўскага. – Мн., 1992.
29. Лазука Б.А. Гісторыя мастацтва. – Мінск: Беларусь, 1996.
30. Ліцьвінка В. Святы і абрады беларусаў. – 2 выд. – Мн., 1998.
31. Лобач Ул. Паганства і хрысціянства: беларускі выпадак // Крыўя. – 1994. – № 1.
32. Лыч Л., Навіцкі У. Гісторыя культуры Беларусі. – Выд. 2. – Мн., 1997.
33. Мартос Афанасий, архиепископ. Беларусь в исторической, государственной и церковной жизни. – Буэнос-Айрес, 1966 / Репринт: Минск, 1990.
34. Мельников А.А. Путь непечален: Ист. Свидетельства о святости Белой Руси. – Мн., 1992.
35. Мельнікаў А.А. Кірыл, епіскап Тураўскі: Жыццё. Спадчына. Светапогляд. – Мн., 1997.
36. Міцкевіч А. М., Надольскі Р. В., Ярмоленка М. В. Кароткі курс гісторыі рэлігіі і царквы ў Беларусі: Вучэб. дапам. – Мн., 1995.

37. Музей беларускага народнага мастацтва: Альбом. – Мн., 1983.
38. Мысліцелі і асветнікі Беларусі: Энцыкл. даведнік. – Мн., 1995.
39. Нарысы гісторыі асветы і педагагічнай думкі Беларусі. – Мн., 1968.
40. Ненадавец А. Чорт у легендах і паданнях беларусаў. – Мн.: Пакі Біч, 1999.
41. Нікалаеў Мікола. Палата кнігапісная: Рукапісная кніга на Беларусі ў Х – XVIII стагоддзях. – Мн.: Маст. літ., 1993.
42. Очерки истории культуры и науки Беларуси. – Мн., 1996.
43. Поболь Л.Д. Славянские древности Белоруссии. – Мн., 1971.
44. Парашкоў С.А. Гісторыя культуры Беларусі. – Мн., 2003.
45. Паэзія беларускага земляробчага каляндара / Уклад., сістэм. тэкстаў, уступ арт. і камент. А.С.Ліса. – Мн., 1992.
46. Помнікі старажытнай беларускай пісьменнасці. – Мн., 1975.
47. Раманюк М. Ф. Беларускае народнае адзенне: Альбом. – Мн., 1981.
48. Рапов М. Русская церковь в IX – первой трети XII в. Принятие христианства. – М., 1988.
49. Рыбаков Б. Язычество Древней Руси. – М., 1987.
50. Сахута Я. М. Беларускае народнае мастацтва: Альбом. – Мн., 1980.
51. Сахута Я. М. Фарбы роднай зямлі: Нарысы пра народнае мастацтва Беларусі. – Мн., 1985.
52. Старажытная беларуская літаратура: Зборнік: Для ст. шк. узросту / Уклад. Л.С.Курбека, У.А.Марук; Прадм. У.Г.Кароткага. – Мн.: Юнацтва, 1996.
53. Сысоў У.М. З крыніц спрадвечных. – Мн.: Выш. шк., 1997.
54. Сям'я і сямейны быт беларусаў. – Мн., 1990.
55. Тарасаў С. Прылучэнне да хрысціянства // Беларускі гістарычны часопіс. – 1993. – № 1.
56. Тарасаў К. Памяць пра легенды: Постаці беларускай мінуўшчыны. – 2-е выд., дап. – Мн., 1993.
57. Трусов О.А. Памятники монументального зодчества Белоруссии XI – XVII вв. – Мн., 1988.
58. Фадзеева В.Я. Беларуская народная вышыўка. – Мн., 1992.
59. Фадзеева В. Беларускі ручнік. – Мн., 1994.
60. Филист Г. О «крещении» Белой Руси // Неман. – 1988. – № 9.
61. Хатэнка А. З радаводу багоў паганьскіх // Роднае слова. – 1993. – № 9, 11.
62. Хозеров И.М. Белорусское и смоленское зодчество XI – XIII в. / Репринтное издание. – Мн., 1994.

63. Хрышчановіч Л.У. Беларускія народныя святы, звычаі, абрады. – Мн., 1992.
64. Церашчатава В. Старажытнабеларускі манументальны жывапіс XI – XVIII ст. – Мн., 1978.
65. Чантурыя В. История архитектуры Белоруссии. – Мн., 1985.
66. Чаропка В. Імя ў летапісе / Прадм. А. М. Сідарэвіча. – Мн., 1994.
67. Чурко Ю. М. Белорусский народный танец. – Мн., 1972.
68. Шамякіна Т. Міфалогія: гармонія чалавека і прыроды // Роднае слова. – 1993-1995.
69. Шмагаў В.Ф. Мастацтва рукапіснай кнігі XI-XIII стст. // Народная асвета. – 1986. – № 6.
70. Шчакаціхін М. Нарысы з гісторыі беларускага мастацтва. – Мн., 1993.
71. Яскевіч А. Падзвіжнікі і іх святыні: Духоўн. культура старажыт. Беларусі. – Мн., 2001.

ТЭМА 3

КУЛЬТУРА ВЯЛІКАГА КНЯСТВА ЛІТОЎСКАГА (XIV – XVI стст.)

План лекцыі

1. *Геапалітычная і культурная сітуацыя ў ВКЛ. Фармаванне беларускай нацыянальнай культуры.*
2. *Замкавае будаўніцтва. Цэрквы-крэпасці: архітэктурныя і мастацкія асаблівасці.*
3. *Грамадска-палітычная і прававая думка XVI – XVII стст. Статуты ВКЛ. Уплыў Магдэбургскага права на развіццё беларускай культуры.*

У XIV – XVI стагоддзях беларускі народ жыў у поліэтнічнай дзяржаве – Вялікім княстве Літоўскім (ВКЛ). Сёння большасць даследчыкаў гісторыі ВКЛ адназначна схіляюцца да думкі, што пануючай у ВКЛ была беларуская культура. Такое становішча беларускай культуры пацвярджаецца перш за ўсё тым, што старабеларуская мова на працягу некалькі стагоддзяў была дзяржаўнай мовай у ВКЛ. Паводле афіцыйных дакументаў ВКЛ, старабеларуская мовай пачалі карыстацца напрыканцы XIII ст., калі ў яго склад увайшлі землі сучаснай Беларусі. Літоўцы ў той час сваёй пісьмовай мовы не мелі.

Мова, як вядома, з'яўляецца адным з вызначальных фактараў этнасу і яго культуры. Дзяржаўны статус старабеларускай мовы ў ВКЛ абумовіў працэс фармавання ў гэты перыяд базавых каштоўнасцей беларускай культуры. Зазначым, што гэты працэс супадае з часам фармавання нацыянальных культур у краінах Заходняй Еўропы. Кастыльская мова атрымала статус дзяржаўнай у Іспаніі ў канцы XIII стагоддзя, англійская – у 1362 годзе, парызскі дыялект у Францыі – у 1400 годзе.

У XV – XVI стст. у ВКЛ высокага ўзроўню дасягнула палітычная і прававая культура, дзейнічала унікальная палітычная і прававая сістэма. XVI стагоддзе ў гісторыі гэтай дзяржавы часта называюць стагоддзем выдання законаў, маючы на ўвазе Статуты ВКЛ 1529, 1566 і 1588 гадоў. Даследчыкі Статутаў ВКЛ яшчэ ў XIX стагоддзі ацэньвалі іх як найбуйнейшыя помнікі выдадзеных законаў, якіх не мела ніводная з тагачасных еўрапейскіх краін.

Статуты ВКЛ грунтаваліся на філасофскіх і сацыяльна-палітычных канцэпцыях Францішка Скарыны, Андрэя Валана, Льва Сапегі і іншых тагачасных беларускіх мысліцеляў.

Некаторыя даследчыкі лічаць XIV – XVI стагоддзі «залатымі» для беларускай культуры. Канешне, гэтая тэза – небыспрэчная. Аднак фактам застаецца тое, што для дадзенага перыяду характэрны высокія ўзлёты ў многіх накірунках культурнага жыцця нашага народу. Каб пераканацца ў гэтым, дастаткова згадаць творчую спадчыну Францішка Скарыны і Сымона Буднага, культурную дзейнасць пратэстантаў і езуітаў, Статуты ВКЛ, архітэктурную і мастацкую дасканаласць замкавага і храмавага будаўніцтва.

Сапраўды, абарончыя збудаванні, замкі і цэрквы-крэпасці гэтага перыяду ўяўляюць сабою адметную і унікальную з'яву ў гісторыі айчынай культуры: вежы-данжоны, замкі-кастэлі агульнадзяржаўнага прызначэння ў Лідзе і Крэва, Гродне і Навагрудку, прыватнаўласніцкія замкі ў Міры, Гальшанах, Гайцюнішках, Сафійскі Сабор у Полацку, перабудаваны ў цэркву-крэпасць у XV ст., цэрквы-крэпасці ў Сынкавічах, Супраслі, Маламажэйкаве. Кожны з гэтых помнікаў – узор абарончага дойлідства і мастацкай выразнасці.

Шырокае прымяненне Магдэбургскага права і яго магчымасці стваралі спрыяльныя ўмовы для развіцця гарадской культуры. Беларуская культура згаданага перыяду развіваецца пад уплывам заходнееўрапейскай. Разам з тым яна не губляе той адметнасці і унікальнасці, якая склалася пад уплывам візантыйскай цывілізацыі.

Кантрольныя пытанні

1. Якім быў этнічны склад насельніцтва ВКЛ?
2. Якімі фактарамі вызначалася роля беларускай мовы ў культуры ВКЛ?
3. Хто прымаў удзел у выданні Статутаў ВКЛ?
4. Што такое Магдэбургскае права?
5. Назавіце найбольш значныя прыкметы раманскага стылю і готыкі ў архітэктуры ВКЛ.
6. У якім стане захоўваюцца помнікі замкавага будаўніцтва?
7. Якія вы ведаеце помнікі абарончай культуравай архітэктуры?

Тэмы рэфератаў

- Насельніцтва ВКЛ: да праблемы вызначэння этнічнай прыналежнасці.
- Старабеларуская мова ў кантэксце культуры ВКЛ.
- Філасофская і грамадска-палітычная думка Беларусі XVI стагоддзя.
- Статуты ВКЛ – узор еўрапейскай прававой думкі.
- Магдэбургскае права ў гісторыі беларускай культуры.
- Вытокі беларускай геральдыкі.
- Сімволіка гербаў гарадоў і мястэчак Беларусі.
- Сімволіка гербаў гарадоў і мястэчак Гродзеншчыны.
- Замкі Беларусі: асаблівасці стылю.
- Замкі Беларусі: да праблемы захавання архітэктурнай спадчыны.
- Культывае дойлідства ВКЛ: храмы-крэпасці.
- Архітэктура старажытных беларускіх гарадоў: Полацка, Брэста, Нясвіжа, Віцебска, Турава, Гродна (на выбар).

Рэкамендаваная літаратура

1. Архітэктура Беларусі: Энцыкл.даведнік. – Мн., 1993.
2. Беларускія летапісы і хронікі. – Мн., 1997.
3. Гарэцкі М. Гісторыя беларускай літаратуры. – Мн., 1992.
4. Гісторыя беларускай літаратуры: Старажытны перыяд. – Мн., 1998.
5. Гісторыя беларускага мастацтва: У 6 т. – Мн., 1987-1994. – Т. 2. – 1988.
6. Дорошевич Э., Конон В. Очерк истории эстетической мысли Белоруссии. – Мн., 1972.

7. Живописная Россия: Отечество наше в его зем., ист., плем., экон. и быт. значении: Литов. и Белорус. Полесье. – Мн., 1993.
8. Жывапіс Беларусі XII—XVIII стагоддзяў: фрэска, абраз, партрэт. – Мн., 1980.
9. Жывапіс Беларусі XII-XVIII стст. – Мінск, 1989.
10. Идеи гуманизма в общественно-политической и философской мысли Белоруссии: Дооктябрьский период. – Мн., 1977.
11. Калубовіч Аўген. Мова ў гісторыі беларускага пісьменства // Калубовіч А. Крокі гісторыі: Дасьледаваньні, артыкулы, успаміны. – Беласток – Вільня – Менск, 1993.
12. Качаноўскі У.У. Гісторыя культуры Беларусі: Вучэбны дапаможнік для студэнтаў ВНУ. – Мн., 1994.
13. Кацер М. Изобразительное искусство Белоруссии дооктябрьского периода. – Мн., 1969.
14. Кніга жыццяў і хаджэнняў / Пер. са старажытнарус., старабел. і польск.; Уклад., прадм. і каментарыі А. Мельнікава. – Мн., 1994.
15. Кушнярэвіч А.М. Культуравае дойдліства Беларусі XIII – XVI стст. – Мн., 1993.
16. Лазука Б.А. Гісторыя мастацтва. – Мн.: Беларусь, 1996. – С.110-171, 192-229.
17. Ластоўскі В. Гісторыя беларускай (крыўскай) кнігі: Спроба паясніцельнай кнігопісі ад канца X да пачатку XIX стагоддзя. – Коўна, 1926.
18. Лыч М., Навіцкі У. Гісторыя культуры Беларусі. – Выд. 2. – Мн., 1997.
19. Лявонава А. Старажытнабеларуская скульптура. – Мн., 1991.
20. Мартос Афанасий, архиепископ. Беларусь в исторической, государственной и церковной жизни. – Буэнос-Айрес, 1966 / Репринт: Минск, 1990.
21. Міцкевіч А.М., Надольскі Р.В., Ярмоленка М.В. Кароткі курс гісторыі рэлігіі і царквы ў Беларусі: Вучэб. дапам. – Мн., 1995.
22. Молчанова Л. А. Очерк материальной культуры белорусов 16-18 вв. – Мн., 1981.
23. Мысліцелі і асветнікі Беларусі. X—XIX стагоддзі: Энцыкл. даведнік / Склад. Г.А.Маслыка. – Мн., 1995.
24. Нікалаеў Мікола. Палата кнігапісная: Рукапісная кніга на Беларусі ў X-XVIII стагоддзях. – Мн.: Маст. літ., 1993.
25. Падокшын С. Беларуская думка ў кантэксте гісторыі і культуры. – Мінск, 2002.
26. Падокшын С.А. Філасофская думка эпохі Адраджэння ў Беларусі: Ад Ф.Скарыны да С.Полацкага. – Мн., 1990.

27. Парашкоў С.А. Гісторыя культуры Беларусі. – Мн., 2003.
28. Помнікі старажытнай беларускай пісьменнасці. – Мн., 1975.
29. Помнікі мастацкай культуры Беларусі эпохі Адраджэння. – Мн.: Навука і тэхніка, 1994.
30. Пуцко В. Лёс няпросты, але свой: Іканапіс Беларусі XV—XVIII стст. у кантэксце ўсходнееўрапейскага сакральнага мастацтва візантыйскай традыцыі // Мастацтва. – 1994. – № 8. – С. 72-74.
31. Саверчанка І. Старажытная паэзія Беларусі. – Мн., 1994.
32. Саверчанка І. Aurea mediocritas. Кніжна-пісьмовая культура Беларусі. Адраджэнне і ранняе барока. – Мн.: Тэхналогія, 1999.
33. Салееў В.А. Нацыянальная самасвядомасць і мастацкая культура. – Мн., 1990.
34. Сокол С.Ф. Политическая и правовая мысль в Белоруссии XVI – первой половины XVII вв. – Мн., 1984.
35. Старостенко В.В. Общественно-философская мысль и национальное самосознание белорусов XVI – XVII вв. – Могилев, 2001.
36. Статут Вялікага княства Літоўскага 1588. – Мн., 1989.
37. Старажытная беларуская літаратура: Зборнік / Уклад. Л.С.Курбека, У.А.Марук; Прадм. У.Г.Кароткага. – Мн.: Юнацтва, 1996.
38. Супрун В. За смугою часу: Даследаванні і меркаванні / Прадм. Г.Кахановскага. – Мн., 1994.
39. Тарасаў К. Памяць пра легенды: Постаці беларускай мінуўшчыны. – 2-е выд., дап. – Мн., 1993.
40. Ткачоў М. Абарончыя збудаванні заходніх зямель Беларусі. – Мн., 1978.
41. Ткачэў М. Замкі Беларусі. – Мн., 1987.
42. Трусов О.А. Памятники монументального зодчества Белоруссии XI – XVII вв. – Мн., 1988.
43. Турук Ф. Белорусское движение: Очерки истории национального и революционного движения белорусов. – М.: Государственное изд-во, 1921.
44. Хадыка А. Из тьмы светлеющие лики: Старобел. портрет // Неман. – 1992. – № 1.
45. Цітоў А. Сграфістыка і геральдыка Беларусі (ілюстраваны курс лекцый). – Мн.: РІВШ БДУ, 1999. – 176 с.
46. Чантурыя В. А. Атлас памятников архитектуры и мемориальных комплексов Белоруссии. – Мн., 1988.
47. Чантурыя В. А. История архитектуры Белоруссии. – 3-е изд., перераб. и доп. – Мн., 1985.
48. Чаропка Вітаўт. Імя ў летапісе. – Мн.: Палымя, 1994.

49. Шаблюк В. У. Сялянскі двор беларускага Панямоння ў XVI–XVIII стст. // Весці АН Беларусі. Серыя гуманіт. навук. – 1995. – № 1. – С. 54–59.

50. Шматаў В. Беларуская кніжная гравюра XVI – XVIII ст. – Мн., 1986.

51. Шышыгіна-Патоцкая К.Я. Скарбы Нясвіжа. – Мн.: Полымя, 1993.

52. Шчакацін М. Нарысы з гісторыі беларускага мастацтва. – Т.1. – Мн., 1928.

53. Якимович Ю.А. Зодчество Белоруссии XVI – середины XVIII в. – Мн., 1991.

ТЭМА 4

РЭНЕСАНС.

КУЛЬТУРА ВЯЛІКАГА КНЯСТВА ЛІТОВСКАГА (XVI – XVII стст.)

План лекцыі

1. *Культура Рэнесансу. Францыск Скарына – беларускі гуманіст XVI ст.*

2. *Канфесійная культура XVI – XVII стст. (пратэстанты, езуіты, уніяты, праваслаўныя брацтвы).*

3. *Кніжна-пісьмовая культура XVI – XVII стст. Паслядоўнікі Ф.Скарыны (С.Будны, В.Цяпінскі, Л.Зізаній, М.Сматрыцкі, І.Пацей, інш.).*

Пад Рэнесансам (фр. Renaissance), або Адраджэннем, у канкрэтна-гістарычным значэнні разумеецца эпоха ў развіцці духоўнай культуры Еўропы ў пераходны перыяд ад Сярэднявечча да Новага часу (XIV – першая палова XVII ст.), якая характарызуецца гуманістычным светапоглядам, уздымам свецкай навукі і мастацтва, станаўленнем нацыянальных моваў, літаратур і нацыянальнай самавыядомасці еўрапейскіх народаў.

Паводле крытэрыяў развіцця мастацкай культуры і гуманістычнай навукі, еўрапейскае Адраджэнне дзеляць на **ранняе** (пераважна ў Італіі XIV – XV стст.), **высокае** (пераважна ў выяўленчым мастацтве канца XV – першай чвэрці XVI ст.) і **позняе** (другая палова XVI – пачатак XVII ст.).

У 70 – 80-я гады мінулага стагоддзя беларускія даследчыкі даказалі наяўнасць на Беларусі ў XVI – пачатку XVII ст. рэнесансавага гуманізму і адпаведнай культуры. Беларуская культура XVI ст.

упісвалася ў тагачасную еўрапейскую культуру, хаця і не знаходзілася ў эпіцэнтры яе развіцця. Тагачасныя беларускія гарады мелі юрыдычную аўтаномію, у XIV – XV стст. сфармавалася беларуская мова, якая амаль да канца XVII ст. была дзяржаўнай мовай ВКЛ. Вялікай культурнай з’явай было ўзнікненне беларускага кнігадрукавання і мясцовай школы кніжнай графікі.

У адным шэрагу з вялікімі імёнамі еўрапейскага Адраджэння стаіць імя Францыска Скарыны (1490 – 1551) – вялікага дзеяча беларускай культуры. Францыск Скарына быў не толькі ўсходнеславянскім першадрукаром і беларускім асветнікам – гэта выдатны тэолаг і экзэгат, філолаг і перакладчык, філосаф і літаратар, пачынальнік новых, невядомых усходнім славянам жанраў і відаў літаратурнай творчасці. Ён пакінуў для нашчадкаў вялікую творчую спадчыну, якая складае 23 друкаваныя кнігі Бібліі (Старога Запавету) аб’ёмам у 2400 старонак, выдадзеных у Празе ў 1517 – 1519 гг. У гісторыі друку і бібліястыцы гэта была трэцяя па ліку друкаваная і перакладная Біблія. Нагадаем, што першая Біблія, якая выйшла друкам, належала вынаходніку друкарскага варштата Ёгану Гутэнбергу (1450 г.), пасля былі чэскія – Новы Запавет (1475) і Біблія (1488).

Адным з чыннікаў дынамічнага развіцця беларускай культуры была яе поліканфесійнасць. Пратэстанты, езуіты, праваслаўная і уніяцкая цэрквы грунтоўна дбалі пра навучанне дзяцей. Дзеля гэтага стваралі свае школы, выдавалі падручнікі і навучальныя дапаможнікі, у тым ліку на старабеларускай мове. У тыя часы характэрным было шырокае распаўсюджанне палемічнай літаратуры.

Усё гэта спрыяла развіццю друкарскай справы на тэрыторыі Беларусі, якаснаму росту кніжнай культуры, пашырэнню традыцый беларускага друкарства і асветніцтва, закладзеных Францыскам Скарынам. Гэтыя традыцыі прадаўжалі Сымон Будны, Васіль Цяпінскі, Лаўрэнці Зізані.

Сымон Будны (1530 – 1593) – беларускі гуманіст, філосаф, асветнік, актыўны ўдзельнік рэфармацыйнага руху, адзін з заснавальнікаў навуковай крытыкі Бібліі, скончыў Кракаўскі і, магчыма, Базельскі універсітэты. З 1558 г. выкладаў на беларускай мове ў пратэстанцкай школе ў Вільні, з 1560 г. – кальвінскі прапаведнік у Клецку. Сымон Будны адзін з заснавальнікаў Нясвіжскай друкарні, дзе выдаў на беларускай мове «Катэхізіс», «Пра апраўданне грэшнага чалавека перад Богам» і інш. У 1574 г. стварыў друкарню ў Лоску. Надрукаваў свой пераклад на польскую мову «Новага Запавету» з прадмовай, каментарам і заўвагамі і ўласныя творы: «Пра дзве сутнасці Хрыста», «Супраць хрышчэння дзяцей», «Кароткі доказ, што

Хрыстос не з'яўляецца такім жа Богам, як Айцец». Ідэі Сымона Буднага паўплывалі на развіццё еўрапейскага рацыяналізму XVII ст., спрыялі фармаванню вольнадумства. Нямала ён зрабіў для развіцця беларускай мовы і яе выкарыстання ў рэлігійным пісьменстве.

Асабіста і ідэйна з Сымонам Будным быў звязаны беларускі гуманіст і асветнік, пісьменнік і кнігавыдавец Васіль Цяпінскі-Амельяновіч (1540 – 1603). У 1570-я гады ён на ўласныя сродкі заснаваў друкарню з намерам выдаваць кнігі на беларускай мове. Наважыўшыся надрукаваць «Евангелле» на дзвюх мовах – царкоўнаславянскай і старабеларускай, Цяпінскі распачаў цяжкую і складаную работу над яго перакладам. Зараз вядома толькі адно яго выданне «Евангелле», якое змяшчае евангеллі ад Матфея, Марка і часткова Лукі (захоўваецца ў Расійскай нацыянальнай бібліятэцы ў Санкт-Пецярбургу).

У гэтую эпоху на ніве беларускай культуры актыўна і плённа працуе Лаўрэнці Зізані (1550 – 1634) – педагог, царкоўны дзеяч, перакладчык. Працаваў настаўнікам у брацкіх школах Львова, Брэста, Вільні, хатнім настаўнікам у крычаўскага старасты Б.Саламярэцкага, князёў Астрожскага і Карэцкага. У 1593 г. выдаў у Вільні азбуку «Наука ку читанню і розуменню письма словенского» і «Граматыку словенскую свершенного исскуства осьми части слова». Граматыка і азбука Л.Зізанія зрабілі значны ўплыў на развіццё мовазнаўчай навукі ўсходніх і паўднёвых славян.

Кантрольныя пытанні

1. Што такое Рэнесанс? Назавіце асноўныя яго прынцыпы.
2. Што вы ведаеце пра Францыска Скарыну як пра філосафа, тэолага, эксагета, літаратара, мовазнаўцу?
3. У чым праявілася сутнасць Рэфармацыі? Якія яе адметнасці былі ў ВКЛ?
4. Што вы можаце расказаць пра культуру Рэфармацыі ў ВКЛ?
5. Што было найбольш характэрным для культурнай дзейнасці езуітаў?
6. Што такое уніяцкая культура? Наколькі апраўдана (неапраўдана) такое азначэнне?
7. Якой бачыцца роля праваслаўных брацтваў у гісторыі беларускай культуры?
8. Назавіце і дайце кароткую характарыстыку дзейнасці найбольш вядомых беларускіх дзеячоў XVI – XVIII стагоддзяў паводле іх канфесійнай прыналежнасці.

Тэмы рэфератаў

- Францыск Скарына і Рэнэсанс.
- Францыск Скарына як літаратар і мовазнаўца.
- Мастацкія адметнасці афармлення кніг Францыска Скарыны.
- Выданне кніг Бібліі Францыскам Скарынам.
- Францыск Скарына – тэолаг, біблеіст, філосаф.
- Графіка кніг Францыска Скарыны.
- Педагагічная думка ў ВКЛ (Ф.Скарына, С.Будны, Л.Зізані).
- Беларуская кніжная графіка XIV – XVI стст.
- Гісторыя беларускага кнігадрукавання.
- Праваслаўная Царква ў гісторыі культуры ВКЛ.
- Каталіцызм у Беларусі (XIV – XVII стст.).
- Асаблівасці абрадаў праваслаўнай і каталіцкай канфесій.
- Рэфармацыйны рух у ВКЛ.
- Мікалай Радзівіл-Чорны – рэфарматар і дзяржаўны дзеяч ВКЛ.
- Пратэстантызм на Беларусі: гісторыя і сучаснасць.
- Сымон Будны – дзеяч Рэфармацыі.
- Сымон Будны – тэолаг і біблеіст.
- Гуманісты-асветнікі ВКЛ перыяду Рэфармацыі (Ф.Скарына, М.Гусоўскі, С.Будны, В.Цяпінскі, Я.Намыслоўскі).
- Езуіты ў Беларусі.
- Культурна-асветніцкая дзейнасць езуітаў.
- Роля езуітаў у развіцці адукацыі і навукі.
- Віленская езуіцкая акадэмія.
- Уніяцтва на Беларусі: уплыў на развіццё беларускай культуры.
- Брацкія школы на Беларусі ў XVII – XVIII стст.
- Рэлігійная палеміка ў канцы XVI – пачатку XVII ст.
- Рэлігійныя абрады і традыцыі ў побыце беларускага селяніна.
- Дзяржаўная, палітычная, рэлігійная і культурная дзейнасць эпохі ВКЛ у асобах: Міндоўг, Вітаўт Вялікі, Мікалай Радзівіл-Чорны, Леў Сапега, Пётра Скарга, Мялецкі Сматрыцкі, Ясафат Кунцэвіч, Іпаці Пацей, Афанасій Філіповіч, Лаўрэнці Зізані (на выбар).
- Леў Сапега – канцлер Вялікага княства Літоўскага.
- Развіццё беларускай школы іканапісу.
- Свецкі партрэт сармацкага тыпу.
- Рукапісныя Евангеллі XIV – XVI стст.
- Мастацкія адметнасці гравюры XVI ст.
- Кнігадрукаванне ў Беларусі у другой палове XVI – XVII стст.
- Раманскія, гатычныя і рэнэсансавыя асаблівасці архітэктурны (XIV – XVI стст.).

- Кальвінскія зборы: асаблівасці стылю.
- Функцыянаванне беларускай мовы ў ВКЛ.
- Кніжная культура Беларусі XVI ст.
- Старажытная паэзія Беларусі.
- Жывапіс Беларусі эпохі ВКЛ
- Старажытнабеларуская скульптура.

СЕМІНАРСКІЯ ЗАНЯТКІ №2

ТЭМА: КУЛЬТУРА ВКЛ У XIV – XVI стст.

1. Замкавае і культывае дойлідства ў ВКЛ у XIV – XVI стст.
2. Рэнесанс як з’ява еўрапейскай культуры і культуры ВКЛ.
3. Францыск Скарына – тэалаг, бібліеіст, экзагет, філосаф, літаратар, першадрукар.
4. Канфесійная культура другой паловы XVI – XVII стст. Рэфармацыя і пратэстанцкая культура.
5. Контррэфармацыя і культурная дзейнасць езуітаў.
6. Брэсцкая унія і яе ўплыў у развіцці беларускай культуры.
7. Дзейнасць праваслаўных брацтваў у кантэксце беларускай культуры.
8. Грамадска-палітычная і прававая думка XVI – XVII стст.

Рэкамендаваная літаратура

1. Архітэктура Беларусі: Энцыкл. даведнік. – Мн., 1993.
2. Беларускія летапісы і хронікі. – Мн., 1997.
3. Біблія: Факсімільнае ўзнаўленне Бібліі, выдадзенай Францыскам Скарынаю ў 1517-1519 гадах: У 3 т. – Мн., 1990.
4. Блінова Т.Б. Іезуіты в Белоруссии. – Мн., 1990.
5. Брага С. Доктар Скарына ў Маскве. – Мн.: Навука і тэхніка, 1993.
6. Бэрк П. Рэнесанс. – Мн., 1997.
7. Боянков П. Жировичи: Летопись пяти веков // Неман. – 1996. – № 4. – С.143-152.
8. Бярозкіна Н.Ю. Гісторыя кнігадрукавання Беларусі (XVI – пачатак XX ст.). – Мн.: Беларуская навука, 1988. – 199 с.
9. Верещагіна А. Конфесіі: развіццё ў многаобразіі // Беларуская думка. – 1996. – № 8. – С. 54-59.
10. Галенчанка Г.Я. Васіль Цяпінскі – паслядоўнік скарынінскай справы // 450 год беларускага кнігадрукавання. – Мн., 1968.

11. Галенчанка Г.Я. Францыск Скарына – беларускі і ўсходнеславянскі першадрукар. – Мн., 1993.
12. Гарэцкі М. Гісторыя беларускай літаратуры. – Мн., 1992.
13. Гісторыя беларускай літаратуры: Старажытны перыяд. – Мн., 1998.
14. Гісторыя беларускага мастацтва: У 6 т. – Мн., 1987-1994. – Т. 2. – 1988.
15. Гісторыя беларускай літаратуры. Старажытны перыяд: Вучэб. дапам. для філалаг. фак. пед. ВНУ/ Пад рэд. М.А.Лазарука, А.А.Семяновіча. – Мн., 1997.
16. Грыгаровіч І.І. Беларуская іерархія. – Мн., 1992.
17. Дварчанін І. С. Францішак Скарына – як культурны дзеяч і гуманіст на беларускай ніве / Пер. з чэш. мовы. – Мн., 1991.
18. Дорошевич Э., Конон В. Очерк истории эстетической мысли Белоруссии. – Мн., 1972.
19. Дэлюга Вальдэмар. Праваслаўная тэалагічная думка Вялікага княства Літоўскага XVII ст. у тагачасных друкаваных літаратурных крыніцах // Кантакты і дыялогі. – 2001. – № 9-10.
20. Жывапіс Беларусі XII–VIII стагоддзяў: фрэска, абраз, партрэт. – Мн., 1980.
21. Жывапіс Беларусі XII–XVIII стст. – Мн., 1989.
22. З гісторыі уніяцтва на Беларусі (да 400-годдзя Брэсцкай уніі) / Пад рэд. М.Біча і П.Лойкі. – Мн.: Экаперспектыва, 1996.
23. Идеи гуманизма в общественно-политической и философской мысли Белоруссии: Дооктябрьский период. – Мн., 1977.
24. Калубовіч Аўген. Мова ў гісторыі беларускага пісьменства // Калубовіч А. Крокі гісторыі: Дасьледаваньні, артыкулы, успаміны. – Беласток–Вільня–Менск, 1993.
25. Качаноўскі У.У. Гісторыя культуры Беларусі: Вучэбны дапаможнік для студэнтаў ВНУ. – Мн., 1994.
26. Кацер М. Изобразительное искусство Белоруссии дооктябрьского периода. – Мн., 1969.
27. Кішка Лявон. Жыцццяпіс Іпація Пацея // Спадчына. – 1998. – № 4.
28. Кніга жыццяў і хаджэнняў / Пер. са старажытнарус., старабел. і польск.; Уклад., прадм. і каментарыі А. Мельнікава. – Мн., 1994.
29. Конон У. Ф. Скарына і яго героі // Адраджэньне: Гістарычны альманах. Вып.1 / Уклад. і навук. рэд. А.П.Грыцкевіча. – Мн., 1995.
30. Конон В.Н. От Ренессанса к классицизму. – Мн., 1977.
31. Кушнярэвч А.М. Культывае дойдства Беларусі XIII – XVI стст. – Мн., 1993.

32. Лабынцаў Ю. Пачатае Скарынам. Беларуская друкаваная літаратура эпохі Рэнесансу. – Мн., 1990.
33. Лабынцаў Ю. «Зерцало житця»: 3 літаратурнай спадчыны Францыска Скарыны. – Мн., 1991.
34. Лабынцаў Ю. «Напой росою благодати...»: Малітоўная паэзія Кірылы Тураўскага. – Мн., 1992.
35. Лазука Б.А. Гісторыя мастацтваў: Вучэб. дапаможнік. – Мн., 1996.
36. Лазука Б.А. Гісторыя мастацтва. – Мн.: Беларусь, 1996. – С.110-171, 192-229.
37. Ластоўскі В. Гісторыя беларускай (крыўскай) кнігі: Спраба паясніцельнай кнігопісі ад канца X да пачатку XIX стагоддзя. – Коўна, 1926.
38. Лаўрык Ю. Іпацый Пацей // Спадчына. – 1992. – №7.
39. Лойко О. Скорина. – М., 1989.
40. Лыч М., Навіцкі У. Гісторыя культуры Беларусі. – Выд.2. – Мн., 1997.
41. Лявонава А. Старажытнабеларуская скульптура. – Мн., 1991.
42. Марозава С.В. Уніяцкая царква ў культурна-гістарычным развіцці Беларусі (1596 – 1839): Навуч. дапам. – Гродна, 1996.
43. Мартос Афанасий, архиепископ. Беларусь в исторической, государственной и церковной жизни. – Буэнос-Айрес, 1966 / Репринт: Минск, 1990.
44. Матэрыялы юбілейнай сесіі АН Беларусі, прысвечанай 500-годдзю з часу нараджэння Ф.Скарыны // Беларусіка=Albaruthenika: Кн.1 / Рэд. А.Мальдзіс і інш. – Мн., 1993.
45. Мельников А.А. Путь непечален: Ист. свидетельства о святости Белой Руси. – Мн., 1992.
46. Мещеряков В.П. Братские школы Белоруссии (XVI – первая половина XVII в.). – Мн., 1977.
47. Міцкевіч А.М., Надольскі Р.В., Ярмоленка М.В. Кароткі курс гісторыі рэлігіі і царквы ў Беларусі: Вучэб. дапам. – Мн., 1995.
48. Молчанова Л.А. Очерк материальной культуры белорусов 16-18 вв. – Мн., 1981.
49. Мысліцелі і асветнікі Беларусі. X–XIX стагоддзі: Энцыкл. даведнік / Склад. Г.А.Маслыка. – Мн., 1995.
50. Надсан Аляксандр. Заходняя літаратура на Беларусі ў XV – XVII стст. // Спадчына. – 1997. – №6.
51. Немировский Е. Франциск Скорина: Жизнь и деятельность белорусского просветителя. – Мн., 1990.
52. Нікалаеў Мікола. Палата кнігапісная: Рукапісная кніга на Беларусі ў X – XVIII стагоддзях. – Мн.: Маст. літ., 1993.

53. Падокшын С.А. Філасофская думка эпохі Адраджэння ў Беларусі: Ад Ф.Скарыны да С.Полацкага. – Мн., 1990.
54. Падокшын С.А. Унія. Дзяржаўнасць. Культура. – Мн., 1998.
55. Падокшын С.А. Іпацій Пацей: Царкоўны дзеяч, мысліцель, пісьменнік на пераломе культурна-гістарычных эпох. – Мн., 2001.
56. Падокшын С. Беларуская думка ў кантэксце гісторыі і культуры. – Мн., 2002.
57. Памятники философской мысли Белоруссии XVII — первой половины XVIII вв. – Мн., 1991.
58. Пануцэвіч Вацлаў. Сьвяты Язафат, архіепіскап Полацкі. – Полацак, 2000.
59. Парашкоў С.А. Гісторыя культуры Беларусі. – Мн., 2003.
60. Помнікі старажытнай беларускай пісьменнасці. – Мн., 1975.
61. Помнікі мастацкай культуры Беларусі эпохі Адраджэння. – Мн.: Навука і тэхніка, 1994.
62. Прокошина Е. С., Шалькевич В.Ф. Казимир Лыщинский. – Мн., 1986.
63. Пуцко В.Г. Ікананіс Беларусі XV – XVIII стст. у кантэксце ўсходнееўрапейскага мастацтва Візантыйскай традыцыі // Наш Радавод: Матэрыялы Міжнароднай навуковай канферэнцыі «Царква ў культуры народаў Вялікага княства Літоўскага і Беларусі XIII – пач. XX стст.». – Кн. 4, Часть I. – Гродно, 1992.
64. Пуцко В. Лёс няпросты, але свой: Ікананіс Беларусі XV—XVIII стст. у кантэксце ўсходнееўрапейскага сакральнага мастацтва візантыйскай традыцыі // Мастацтва. – 1994. – № 8. – С. 72-74.
65. Пяткевіч Аляксей. Маршруты кніжнага слова: 3 гісторыі кнігі, друку на Гродзеншчыне. – Варшава, 2002.
66. Саверчанка І.В. Сымон Будны: Гуманіст і рэфарматар. – Мн., 1993.
67. Саверчанка І. Апостал яднання і веры. – Мн., 1994.
68. Саверчанка Іван. Язэп Вельямін Руцкі // Хрысьціянская Думка. – 1994. – № 1 (215).
69. Саверчанка І.В. Сільвестр Косаў // Беларускі гістарычны часопіс. – 1995. – № 3.
70. Саверчанка І. В. Канцлер Вялікага княства: Леў Сапега. – Мн., 1996.
71. Саверчанка І.В. Старажытная паэзія Беларусі: XVI – першая палова XVII ст. – Мн., 1992.
72. Саверчанка І. Aurea mediocritas. Кніжна-пісьмовая культура Беларусі. Адраджэнне і ранняе барока. – Мн.: Тэхналогія, 1998.

73. Свяжынскі І.М. Скарына Францыск // Беларуская мова: Энцыкл. / Беларуская Энцыклапедыя; Пад рэд. А.Я.Міхневіча. – Мн., 1994. – С. 495-497.
74. Скарына Францыск: Зборнік дакументаў і матэрыялаў. – Мн., 1988.
75. Скарына Францыск і яго час: Энцыклапедычны даведнік. – Мн., 1988.
76. Скарына Ф. Творы: Прадмовы, сказанні, пасляслоўі, акафісты, пасхалія / Уступ. арт., падрыхт. тэкстаў, камент. А.Ф.Коршунава. – Мн.: Навука і тэхніка, 1990.
77. Скарына і яго эпоха. Мн.: Навука і тэхніка, 1990.
78. Сокол С. Ф. Политическая и правовая мысль в Белоруссии XVI – первой половины XVII вв. – Мн., 1984.
79. Спадчына Скарыны: Зб. матэрыялаў Першых Скарынаўскіх чытанняў (1986) / Укл. А.І.Мальдзіс. – Мн.: Навука і тэхніка, 1989.
80. Старажытная беларуская літаратура: Зборнік / Уклад. Л.С.Курбека, У.А.Марук; Прадм. У.Г.Кароткага. – Мн.: Юнацтва, 1996.
81. Старостенко В.В. Общественно-философская мысль и национальное самосознание белорусов XVI – XVII вв. – Могилев, 2001.
82. Статут Вялікага княства Літоўскага 1588. – Мн., 1989.
83. Супрун В. За смугою часу: Даследаванні і меркаванні / Прадм. Г.Каханюскага. – Мн., 1994.
84. Сыны і пасынкі Беларусі / Уклад. Барыс С.В. – Мн.: Палымя, 1996.
85. Тарасаў К. Памяць пра легенды: Постаці беларускай мінуўшчыны. – 2-е выд., дап. – Мн. 1993.
86. Ткачоў М. Абарончыя збудаванні заходніх зямель Беларусі. – Мн., 1978.
87. Ткачэў М. Замкі Беларусі. – Мн., 1987.
88. Трацяк І.І. Біблія ў кантэксце беларускай культуры: Вучэб. дапам. – Гродна: ГрДУ, 2003.
89. Трусов О.А. Памятники монументального зодчества Белоруссии XI – XVII вв. – Мн., 1988.
90. Тумаш В. Выбраныя працы. – Менск, 2002.
91. Турук Ф. Белорусское движение: Очерки истории национального и революционного движения белорусов. – М.: Государственное изд-во, 1921.
92. Философия русского религиозного искусства XVI – XX вв. Антология / Сост., общ. ред. и предисл. Н.К.Гавришина. – М.: Прогресс, 1993.

93. Шаблюк В. У. Сялянскі двор беларускага Панямоння ў XVI–XVIII стст. // Весці АН Беларусі. Серыя гуманіт. навук. – 1995. – № 1. – С. 54-59.
94. Шалькевіч В. Філасофская думка ў Беларусі. – Мн., 1976.
95. Шматаў В. Беларуская кніжная гравюра XVI–XVIII ст.– Мн., 1986.
96. Шматаў В.Ф. Беларуская кніжная гравюра XVI–XVIII стагоддзяў. – Мн., 1984.
97. Шматов В.Ф. Искусство книги Франциска Скорины. – М., 1990.
98. Шчакаціхін М. Нарысы з гісторыі беларускага мастацтва. – Мн., 1993.
99. Цітоў А. Сграфістыка і геральдыка Беларусі (ілюстраваны курс лекцый). – Мн.: РІВШ БДУ, 1999.
100. Цярохін С.Ф. Многія пройдуць пад імем маім: Езуіты на Беларусі. – Мн., 1995.
101. Хадыка А. Из тьмы светлеющие лики: Старобел. портрет // Неман. – 1992. – №1.
102. Чантурия В.А. Атлас памятников архитектуры и мемориальных комплексов Белоруссии. – Мн., 1988.
103. Чантурия В.А. История архитектуры Белоруссии. – 3-е изд., перераб. и доп. – Мн., 1985.
104. Чаропка Вітаўт. Імя ў летапісе. – Мн.: Полымя, 1994.
105. 480 год беларускага кнігадрукавання: Матэрыялы Трэціх Скарынаўскіх чытанняў / Гал. рэд. А.Мальдзіс і інш. – Мн., 1998.
106. Ясіноўскі Ю.П. Беларускія Ірмалой – помнікі музычнага мастацтва XVI-XVIII стст. // Мастацтва Беларусі. – 1984. – № 11.
107. Яскевіч А. Падзвіжнікі і іх святыні: духоўн. культура старажыт. Беларусі. – Мн., 2001.
108. Якимович Ю.А. Зодчество Белоруссии XVI – середины XVIII в. – Мн., 1991.

ТЭМА 5

АД РЭНЕСАНСА ДА АСВЕТНІЦТВА (КУЛЬТУРА БЕЛАРУСІ XVII – XVIII СТСТ.)

План лекцыі

- 1. Асаблівасці развіцця беларускай культуры ў часы Рэчы Паспалітай.*
- 2. Барока ў беларускай культуры.*

3. *Вьяўленчае мастацтва. Ікананіс Беларусі XVI–XVIII стст.*
4. *Палацава-паркавая культура.*
5. *Тэатральная культура і музыка.*
6. *Навука і адукацыя.*

Аб'яднанне дзвюх дзяржаваў – ВКЛ і Кароны Польскай – у федэратыўную Рэч Паспалітую для беларускай культуры мела як станоўчыя, так і адмоўныя вынікі. З аднаго боку, развіццё беларускай культуры праходзіць у кантэксце новых ідэй, плыняў, кірункаў, стыляў, якія былі выкліканы заходнееўрапейскімі культурнымі працэсамі (Рэнэсанс, Рэфармацыя, Контррэфармацыя), з другога, перамяшчэнне культурнага і навуковага цэнтру з Вільні ў Кракаў, што мела месца ў папярэднія стагоддзі, у далейшым спрыяла пераўтварэнню ВКЛ у правінцыю РП і стварала падставы дамінацыі польскага палітычнага і этнічнага фактару (польская мова і літаратура, актывізацыя каталіцтва і лацінізацыя). Апошнія абмяжоўвала натуральныя працэсы развіцця беларускай нацыянальнай культуры. Згаданы перыяд характарызуецца развіццём культуры барока, якое праходзіць у Беларусі праз тры стадыі: **ранняе** (канец XVI – пер. пал. XVII ст.: касцёлы езуітаў у Нясвіжы і Гродне і дамініканцаў у Стоўбцах, Багаяўленскі сабор у Магілёве), **сталое** (2-я пал. XVII – 1730-я гг.: Мікалаеўская царква ў Магілёве, касцёлы бернардынак і езуітаў у Мінску), **позняе** альбо віленскае (1730 – 1780-я гг.: Сафійскі сабор у Полацку, царква ў Берасьвеччы, касцёлы кармелітаў у Глыбокім, францысканцаў у Гродне і Гальшанах). Для беларускага барока характэрны сінтэз заходнееўрапейскіх уплываў з візантыйскімі і мясцовымі старажытнабеларускімі традыцыямі. Уласцівыя рысы культуры барока найбольш выразна праяўляліся ў архітэктуры, якая была матэрыяльнай базай барока: дынамічнасць кампазіцыі, кантрасы (маштабаў, фарбаў, рытмаў, матэрыялаў), гармонія колераў, светацэневых эфектаў, танальнасці, дэкору, крывалінейнасць абрысаў, ілюзія бязмежнасці прасторы.

Для выяўленчага мастацтва часоў барока найбольш характэрнай з'явай быў сармацкі партрэт, які адлюстроўваў пераважна вобраз воіна (рыцарскі партрэт) альбо прадстаўніка знатнага і багатага роду (парадны партрэт): «Партрэт Юры Радзівіла», «Партрэт Міхаіла Барысавіча», «Партрэт К.Весьлоўскага», «Партрэт Еўфрасінні Тышкевіч». Разнавіднасцю сармацкага партрэта былі пахавальныя партрэты – жывапісная пластычная выява (скульптура) нябожчыка з адпаведнай атрыбутыкай. У плане кампазіцыі сармацкі партрэт меў звычайна тры асноўныя элементы: выява

асобы з скіпетрам альбо зброяй, радавы герб як сімвал знатнасці роду, надпіс. Папулярнымі былі і данатарскія партрэты (жанр, вядомы ад XI ст.), якія пісаліся пад заказ дарыльшчыкаў-ахвяравальнікаў: «Пакланенне вешчуноў», «Маці Божая са святымі Ігнаціем Ляёлам і Францішкам Ксаверыем». У XVI – XVIII стст. на падставе традыцый візантыйскага мастацтва, ідэй заходнееўрапейскага Рэнесансу і нацыянальнага каларыту склалася самабытная школа беларускага іканапісу. У XVII ст. прагрэсіруе размыванне царкоўных канонаў іканапісу: праяўляецца імкненне да перадачы прасторы, натуральных прапорцыяў цела, паказу бытавых і свецкіх прадметаў, этнаграфічных і пейзажных элементаў, жанравай перспектывы («Успенне», «Троіца Старазапаветная», «Нараджэнне Багародзіцы», «Пакровы», «Сабор Архангела Міхаіла»). З пашырэннем уніяцтва побач з высокапрафесійным жывапісам, узнікае пласт народнай творчасці, для якой характэрныя наўняныя прымітыў і прастата. Стылёвымі і тэхнічнымі адметнасцямі вызначаліся Брэсцка-Пінская, Магілёўска-Віцебская, Слуцкая школы іканапісу.

Напрыканцы XVII – у сярэдзіне XVIII ст. культурныя цэнтры і павевы моды становяцца прэрагатывай прыватнаўласніцкіх ардынацый. Ад каралеўскага двара як былога заканадаўцы моды культурнае жыццё і мастацкая творчасць пераходзяць у замкі і палацы магнатаў, дзе назіраюцца імкненні да стварэння больш пышных двароў, чым каралеўскія, прытэнзіі на «маленькую сталіцу». Такія абставіны спрыяюць росту палаца-паркавых комплексаў і ўзнікненню прыватнаўласніцкага тэатра. Палацава-паркавыя ансамблі ствараліся паводле еўрапейскага барока, вызначаліся арыгінальнасцю кампазіцыі забудовы, якая ўлічвала прыродна-геаграфічны ландшафт. Галоўнымі паркаўтваральнымі элементамі служылі алеі і баскеты. Практычнае прызначэнне такіх комплексаў было рознае: для роздуму, паэтычных летуценняў і мастацкай творчасці, адпачынку, правядзення ўрачыстасцей. «Дзяржава зачынілася ў палацы», – пісаў гісторык І.Ключэўскі, калі характарызаваў гэты перыяд.

Прыватнаўласніцкія тэатры Радзівілаў (Нясвіж, Слуцк), М.Агінскага (Слонім), А.Тызенгаўза (Гродна) уяўлялі сабой адметную старонку ў развіцці тэатральнай і музычнай культуры, фармаванні жанру оперы, балета і драматургіі ў цэлым.

Кантрольныя пытанні

1. Назавіце прычыны дамінацыі польскага фактару ў беларускай культуры пасля Люблінскай уніі (1569).
2. Што такое барока? Прычыны ўзнікнення стылю барока.

3. Як вы разумеце музыку барока? Літаратуру? Тэатр? Выяўленчае мастацтва? Іканапіс?
4. Чаму дзяржава ў XVIII стагоддзі «зачынілася ў палацы»?
5. Што вы ведаеце пра гродзенскі тэатр Тызенгаўза?
6. Раскажыце пра жыццё і дзейнасць Антонія Тызенгаўза.
7. Дзе і якім магнатам і (шляхце) належалі найбольш значныя і багатыя палацава-паркавыя ансамблі? А на Гродзеншчыне?
8. Што было характэрна для навукі і адукацыі ў XVII – XVIII стагоддзях?

Тэмы рэфератаў

- Жыццё і творчасць Сімяона Полацкага.
- Лацінамоўная паэзія ў Беларусі: М.Гусоўскі «Песня пра зубра».
- Казімір Лышчынскі – мысляр і вольнадумца.
- Школьны тэатр на беларускіх землях у XVII – XVIII стст.
- Міхал Казімір Агінскі і яго сядзіба музаў у Слоніме.
- Асветніцкі эксперымент Антонія Тызенгаўза ў Гродне.
- Жан Эмануэль Жылібер і яго навуковая і асветніцкая дзейнасць у Беларусі.
- Філасофская думка Беларусі і Літвы XVIII ст.
- Марцін Пачобут-Адлянцікі – матэматык і астраном.
- Вучылішча піяраў у Шчучыне.
- Музыкальная культура Беларусі XVII – XVIII стст.
- Царкоўная музыка ў Беларусі.
- Развіццё свецкага кірунку ў беларускім жывапісе XVIII ст.
- Феномен «віленскага» барока ў мастацтве Беларусі і Літвы XVIII ст.
- Палацава-паркавы комплекс «Альба» ў Нясвіжы.
- Палацава-паркавыя ансамблі Гродна.
- Палацава-паркавыя ансамблі Гродзеншчыны.

СЕМІНАРСКІЯ ЗАНЯТКІ № 3

ТЭМА: КУЛЬТУРА ВКЛ У XVII – XVIII стст.

1. Барока ў беларускай культуры (архітэктура, музыка, тэатр, літаратура, жывапіс).
2. Рукапісная і друкаваная кніга. Мастацтва афармлення кнігі.
3. Іканапіс Беларусі. Сармацкі партрэт.
4. Тэатр і музыка.

5. Палацава-паркавыя ансамблі.
6. Дынаміка адукацы і навукі.

Рэкамендаваная літаратура

1. Архітэктура Беларусі: Энцыкл. даведнік. – Мн., 1993.
2. Бабкоў І. Філасофія Яна Снядэцкага. – Мінск – Вільня, 2002.
3. Барока ў беларускай культуры і мастацтве 2-е выд. – Мн., 2001.
4. Барышев Г.И. Театральная культура Белоруссии XVIII века. – Мн., 1992.
5. Беларускія летапісы і хронікі. – Мн., 1997.
6. Бельскі А., Ткачоў М. Вялікае мастацтва артылерыі: Казімір Семяновіч. – Мн., 1975.
7. Бирало А.А. Философская и общественная мысль в Белоруссии и Литве в конце XVII – середине XVIII. – Мн., 1979.
8. Габрусь Т.В. Мураваныя харалы. Сакральная архітэктура беларускага барока. – Мн., 2001.
9. Гарэцкі М. Гісторыя беларускай літаратуры. – Мн., 1992.
10. Гісторыя беларускага тэатра: У 3 т. – Мн., 1983–1987.
11. Гісторыя беларускай літаратуры: Старажытны перыяд. – Мн., 1998.
12. Гісторыя беларускага мастацтва: У 6 т. – Мн., 1987–1994. – Т.2. – 1988.
13. Грамадскі быт і культура гарадскога насельніцтва Беларусі. – Мн., 1990.
14. Дорошевич Э., Конон В. Очерк истории эстетической мысли Белоруссии. – Мн., 1972.
15. Дорошевич Э. К. Философия эпохи Просвещения в Белоруссии. – Мн., 1971.
16. Жывапіс Беларусі XII–XVIII стст. – Мн., 1989.
17. Гісторыя Беларусі. Ч.1. Ад старажытных часоў да канца XVIII ст. – Мінск. Лекц. 35-36.
18. Гісторыя беларускага тэатра. – Т.1. – Мн., 1983.
19. Грыцкевіч В. З факелам Гіпакрата. – Мн., 1984.
20. Дадзіёмава В. Гісторыя музычнай культуры Беларусі ад старажытнасці да канца XVIII ст. – Мн., 1994.
21. Дорошевич Э.К. Философия эпохи просвещения в Белоруссии. – Мн., 1971.
22. Дорошкевич В.И. Новолатинская поэзия Белоруссии и Литвы. – Мн., 1979.

23. Конон В. От Ренессанса к классицизму. Становление эстетической мысли Белоруссии в XVI–XVIII вв. – Мн., 1978.
24. Кулагін А.М. Каталіцкія храмы на Беларусі: Энцыклапедычны даведнік. – Мн., 2000.
25. Кулагін А.М. Праваслаўныя храмы на Беларусі. Энцыклапедычны даведнік. – Мн., 2001.
26. Лазука Б.А. Гісторыя мастацтва. – Мн.: Беларусь, 1996. – С.230–308.
27. Лакотка А.І. Дойлідства: Беларусы. – У 8 т. – Т.2. – Мн., 1997.
28. Лакотка А.І. Нацыянальныя рысы беларускай архітэктуры. – Мн., 1999.
29. Лявонава А.К. Старажытнабеларуская скульптура. – Мн., 1991.
30. Мальдзіс А. Беларусы у лютэрку мемуарнай літаратуры. Нарысы быту і звычаяў. – Мн., 1982.
31. Мальдзіс А. На скрыжаванні культурных традыцый. – Мн.: Навука і тэхніка, 1980.
32. Марозава С. Уніяцкая царква ў культурна-гістарычным развіцці Беларусі (1596–1839). – Гродна, 1996.
33. Мысліцелі і асветнікі Беларусі: Энцыкл. даведнік. – Мн., 1995.
34. Очерки науки и культуры Беларуси. – Мн., 1996.
35. Падокшын С.А. Іпацій Пацей: Царкоўны дзеяч, мысліцель, пісьменнік на пераломе культурна-гістарычных эпох. – Мн., 2001.
36. Падокшын С.А. Унія. Дзяржаўнасць. Культура (філасофска-гістарычны аналіз). – Мн., 1998.
37. Парашкоў С.А. Гісторыя культуры Беларусі. – Мн., 2003.
38. Порецкий Я.И. Николай Гусовский. – Мн., 1984.
39. Помнікі мастацкай культуры Беларусі эпохі Адраджэння. XVI – першая палова XVII ст. / Рэд. С. В.Марцэлеў. – Мн., 1994.
40. Помнікі мемуарнай літаратуры Беларусі XVII ст. – Мн., 1983.
41. Помнікі старажытнай беларускай пісьменнасці. – Мн., 1975.
42. Старостенко В.В. Общественно-философская мысль и национальное самосознание белорусов XVI–XVII вв. – Могилев, 2001.
43. Страчаная спадчына. – Мн, 1998.
44. Трусов О.А. Памятники монументального зодчества Белоруссии XI – XVII вв. – Мн., 1988.
45. Трусаў А.А. Старонкі мураванай кнігі: Манументальная архітэктура эпохі феадалізму і капіталізму. – Мн., 1990.
46. Хадыка А., Хадыка Ю. Непаўторныя рысы. 3 гісторыі беларускага партрэта. – Мн., 1992.
47. Цеханавецкі А. Міхал Казімір Агінскі і яго «сядзіба музаў» у Слоніме. – Мн., 1993.

48. Шчакаціхін М. Нарысы з гісторыі беларускага мастацтва. – Т.1. – Мн., 1928.
49. Якимовіч Ю.А. Зодчество Белоруссии XVI – середины XVIII в. – Мн., 1991.

ТЭМА 6

КУЛЬТУРА БЕЛАРУСІ XIX – ПАЧАТКУ XX ст.

План лекцыі

1. Асаблівасці культурнага развіцця Беларусі ў складзе Расійскай імперыі. «Западно-руссизм».
2. Стыльовыя напрамкі ў мастацкай культуры і архітэктуры.
3. Развіццё навуковага беларусазнаўства: праблемы этнічнай самаідэнтыфікацыі.
4. Беларуская нацыянальная ідэя: этапы фармавання (М.Баброўскі, К.Каліноўскі, «гоманаўцы», Ф.Багушэвіч, «нашаніўцы»).
5. Развіццё беларускай мовы і літаратуры (ад Паўлюка Багрыма да Янкі Купалы).
6. Сістэма адукацыі і навукі.

Новыя палітычныя ўмовы (падзелы Рэчы Паспалітай) аказалі вельмі істотны ўплыў на характар і развіццё культурнага працэсу. Такія падзеі, як паўстанне пад кіраўніцтвам Тадэвуша Касцюшкі, вайна з французамі 1812 г., паўстанні 1831-га і 1863-га гадоў, ліквідацыя царкоўнай Уніі адбіліся вобразна і сюжэтна ў многіх творах літаратуры, музыкі, жывапісу, фальклору. Пад уплывам еўрапейскіх матываў рамантызму такія творы падкрэслівалі гістарычны пафас, нязбытачнасць спадзяванняў, безнадзейнасць ад страты чагосьці вялікага і значнага (дзяржаўнасці Рэчы Паспалітай і Вялікага княства Літоўскага).

У дачыненні да беларусаў царскае самадзяржаўе праводзіла палітыку поўнай нацыянальна-культурнай асіміляцыі. Такая палітыка зыходзіла з ідэалагічнай дактрыны «заходне-русізму», якая разглядала беларусаў як неад'емную частку адзінага рускага народу. Гісторыю Беларусі «заходне-русы» трактавалі выключна ў кантэксце расійскай гісторыі, не прызнавалі станоўчых момантаў у развіцці беларускай культуры ў эпоху ВКЛ і РП, беларускую мову разглядалі як заходне-рускі дыялект вялікароскай мовы. Такія ідэі карысталіся ўрадавай падтрымкай і пашыраліся сярод насельніцтва з дапамогай

праваслаўнай царквы і дзяржаўнай школы. Адмоўным фактарам у развіцці беларускай нацыі стала пашырэнне стэрэатыпу, паводле якога беларусы праваслаўнага веравызнання атаясамляліся з рускімі, а беларусы-каталікі – з палякамі. Адначасова вялікая частка прадстаўнікоў шляхецкіх элітаў і каталіцкага духавенства Беларусі атаясамляла сябе з польскай культурай і праводзіла палітыку паланізацыі. Але менавіта ў дадзены храналагічны перыяд, дзякуючы намаганням прадстаўнікоў мясцовай інтэлігенцыі, выпрацоўваецца беларуская нацыянальная ідэя, адраджаецца літаратура на мове карэннага насельніцтва, ствараецца навуковае беларусазнаўства. Так, навукоўцы Віленскага універсітэта М.Баброўскі, І.Даніловіч, І.Анацэвіч адкрываюць для сучаснікаў найбагацейшы пласт старабеларускай кніжнасці з эпохі Францыска Скарыны, што значна паўплывала на працэс усведамлення культурнай самабытнасці беларускай інтэлігенцыі і дало штуршок для вызначэння беларускай нацыянальнай ідэі. У першай палове XIX ст. З.Даленга-Хадакоўскі, Я.Чачот, П.Шпілеўскі, А.Кіркор, браты Яўстах і Канстанцін Тышкевічы, І.Насовіч і інш. даследчыкі сабралі багаты факталагічны матэрыял з этнаграфіі, міфалогіі, фальклору і мовы карэннага этнасу. Беларусазнаўства бурна развіваецца і ў другой палове XIX ст. Да вывучэння традыцыйнай культуры, звычайў, абрадаў і мовы далучаюцца дзесяткі даследчыкаў: М.Дзмітрыеў, А.Семянткоўскі, П.Шэйн, Е.Раманаў, М.Доўнар-Запольскі, М.Янчук, А.Багдановіч, М.Нікіфароўскі, М.Федароўскі. Сапраўднай вяршыняй у развіцці беларусазнаўства ў дарэвалюцыйны перыяд стала фундаментальная праца Яўхіма Карскага «Беларусы. Язык белорусского народа». Важным вынікам развіцця этнаграфіі, фалькларыстыкі і мовазнаўства стала навуковае абгрунтаванне ідэі культурнай самабытнасці народу, доказ самастойнасці беларускай мовы. Канцэпцыю нацыянальнай гісторыі абгрунтаваў выдатны гісторык Мітрафан Доўнар-Запольскі.

Істотным этапам у працэсе развіцця нацыянальнай культуры стала адраджэнне літаратуры на беларускай мове: ананімныя вершаваныя творы, П.Багрым, Я.Чачот, В.Дунін-Марцінкевіч, У.Сыракомля. У другой палове XIX ст. да беларускай мовы звярнуліся А.Абуховіч-Бандынэлі, В.Савіч-Заблоцкі, Я.Неслухоўскі, А.Гурыновіч, К.Кастравіцкі (Карусь Каганец) і інш. У 1863 г. К.Каліноўскі – рэвалюцыянер-дэмакрат – заклікае сялян на старонках «Мужыцкай праўды» падтрымаць паўстанне супраць царскай улады, тым самым сцвярджаючы веру ў сілу народа і яго права на лепшую долю: перспектывы бачыліся ў адраджэнні ВКЛ у складзе РП. У 1884 г. група беларускіх народнікаў у Пецярбургу выдавала часопіс

«Гомон». «Гоманаўцы» выступалі за культурную аўтаномію Беларусі ў складзе дэмакратычнай Расіі. Вяршыняй у развіцці беларускай культуры XIX ст. стала творчасць Францішка Багушэвіча, а найперш, яго паэтычны зборнік «Дудка беларуская» (1891) з палымным заклікам аўтара да свайго народа зберагчы родную мову. Такім чынам, Ф.Багушэвіч абгрунтаваў гістарычнае права беларусаў на развіццё сваіх духоўных і традыцыйных каштоўнасцей.

Напачатку XX ст. беларускі нацыянальны рух становіцца арганізаванай палітычнай сілай. Яго дзеячы галоўнай задачай лічылі абуджэнне нацыянальнай свядомасці беларускага насельніцтва і стварэнне высокай беларускамоўнай культуры. Напрыклад, стваральнік першай беларускай палітычнай партыі В.Іваноўскі ў 1905 г. выдаў першы буквар на беларускай мове, а затым яшчэ некалькі кніг-чытанак для дзяцей. У верасні 1906 г. у Вільні пачала выходзіць газета «Наша Доля», а ў лістападзе – «Наша Ніва». Гэта выданне стала сапраўдным цэнтрам беларускага культурнага жыцця. Вялікую ролю ў адраджэнскім беларускім руху адыгрывалі браты Іван і Антон Луцкевічы, А.Уласаў, В.Ластоўскі і інш. У газеце «Наша Ніва» плённа працавалі і раслі як паэты Янка Купала і Якуб Колас. Напярэдадні першай сусветнай вайны выходзіў шэраг беларускіх выданняў, а найбольш кніжак на беларускай мове выдала суполка «Загляне сонца і ў наша ваконца», якую заснаваў у 1906 г. у Пецярбургу В.Іваноўскі. Толькі за 1908 – 1914 гг. убачылі свет 77 кніг на беларускай мове агульным накладам 226600 паасобнікаў. Асяродкі беларускага нацыянальна-культурнага жыцця ўзнікаюць у Мінску і Гродне. У 1910 г. Ігнат Буйніцкі стварыў першую нацыянальную тэатральную трупу і наладзіў яе гастролі ў Вільні і іншых гарадах Беларусі. Такім чынам, напачатку XX ст. беларуская нацыянальная культура даволі голасна заявіла аб сабе і пачала развівацца даволі дынамічна і разнастайна.

У мастацкай культуры пачатку XIX ст. назіраецца дамінацыя класічнага стылю, што выразна праявілася ў архітэктуры і выяўленчым мастацтве. Пашырэнне рамантызму выклікала зварот да гістарычнай тэматыкі, што ў сваю чаргу моцна паўплывала на літаратуру, жывапіс і архітэктуру. Для архітэктуры сярэдзіны XIX ст. характэрным быў стыль эклектыкі. Прычым палітыка-ідэалагічнае супрацьстаянне знайшло сваё адлюстраванне і ў дойлідстве – псеўдарускі стыль у праваслаўнай культавай архітэктуры і псеўдаготыка ў каталіцкай. У канцы XIX – пачатку XX ст. у мастацтве Беларусі праяўляюцца рысы мадэрну, што сведчыла аб яго далучанасці да агульнаеўрапейскай культурнай прасторы.

Для адзначанага перыяду характэрны высокі ўзровень сістэмы адукацыі, падмурак якой быў закладзены славутай Адукацыйнай камісіяй у часы Рэчы Паспалітай. Выпускнікі шматлікіх сярдніх навучальных устаноў (такія дзейнічалі амаль у кожным павятовым горадзе) імкнуліся патрапіць у Віленскі ўніверсітэт, які лічыўся лепшым ва ўсёй імперыі. У сценах гэтага ўніверсітэта працавалі навукоўцы еўрапейскага ўзроўню – М.Пачобут-Адлянцікі, С.Юндзіл, М.Страйкоўскі, Андрэй і Ежы Снядэцкія і інш. У студэнцкім асяродку пашыраліся ідэі Асветніцтва і вальнадумства, што спрыяла стварэнню тайных таварыстваў філаматаў і філарэтаў (1817 – 1823), пазней забароненых царскімі ўладамі. Аднак неабходна адзначыць, што пануючай мовай навукі і асветы першай паловы XIX ст. была польская мова, а беларуская, на якой размаўляла большасць насельніцтва, лічылася простаай, сялянскай, мужыцкай. Пасля паўстання 1830-1831 гг. Віленскі ўніверсітэт быў зачынены. Ад гэтага часу сістэма адукацыі цалкам пераводзіцца на расійскую мову. У 1860-я гады пачынаецца развіццё пачатковага школьніцтва сярод сялянскага насельніцтва. Утвараюцца настаўніцкія семінарыі, якія сталі асноўнымі цэнтрамі падрыхтоўкі будучай інтэлігенцыі. Аднак развіццё навукі і адукацыі моцна тармазіла адсутнасць у Беларусі ўніверсітэта.

Кантрольныя пытанні

1. Якія фактары тармазілі развіццё беларускай культуры ў XIX – напачатку XX ст.?
2. Чым былі выкліканы такія з’явы, як рамантызм і мадэрнізм.
3. Якой бачылі будучыню беларускай культуры прадстаўнікі заходнеўсходняй інтэлігенцыі?
4. Што можна лічыць галоўным вынікам развіцця навуковага беларусазнаўства ў XIX ст.?
5. Якім чынам палітычныя падзеі знайшлі адлюстраванне ў мастацтве Беларусі XIX ст.?
6. Якую галоўную задачу ставілі перад сабой лідэры беларускага нацыянальна-культурнага руху напачатку XX ст.?

Тэмы рэфератаў

- М.Баброўскі і І.Даніловіч – пачынальнікі беларусазнаўства.
- Культурная спадчына філаматаў і філарэтаў.
- Адам Міцкевіч і беларуская культура.
- Ігнат Дамейка як навуковец і патрыёт свайго краю.

- Беларускія падарожнікі і авантурысты.
- Міхал Каяловіч і парадоксы «заходне-русізму».
- Зарыян Даленга-Хадакоўскі і пачатак беларускай фалькларыстыкі.
- Ян Чачот і новая беларуская літаратура.
- Вінцэнт Дунін-Марцінкевіч – асветнік, літаратар, драматург.
- Кастусь Каліноўскі – беларускі рэвалюцыянер-дэмакрат.
- Культурна-асветніцкія ідэі Францішка Багушэвіча.
- Яўхім Карскі – даследчык беларускай мовы і народнай культуры.
- «Нашаніўскі» асяродак беларускага нацыянальнага адраджэння.
- Вацлаў Ластоўскі: філасофія беларускага нацыянальнага адраджэння.
- Максім Багдановіч – даследчык гісторыі беларускай культуры.
- Ігнат Буйніцкі: пачатак беларускага нацыянальнага тэатра.
- Выяўленчае мастацтва Беларусі ў XIX – пачатку XX ст.: ад класіцызму да мадэрнізму.
- Гістарызм у архітэктуры Беларусі XIX – пачатку XX ст.
- Беларускі мадэрн напачатку XX ст.

СЕМІНАРСКІЯ ЗАНЯТКІ № 4

ТЭМА: КУЛЬТУРА XIX – ПАЧАТКУ XX ст.

1. Умовы развіцця беларускай культуры ў складзе Расійскай імперыі. «Западно-русізм».
2. Стылёвыя напрамкі ў мастацкай культуры і архітэктуры. Класіцызм.
3. Рамантызм – дамінаючы кірунак у літаратуры і жывапісе.
4. Традыцыяналізм і мадэрнізм у беларускай культуры канца XIX – пачатку XX ст.
5. Развіццё беларусазнаўства: этапы, кірункі, асобы.
6. Беларуская нацыянальная ідэя: на шляху да фармавання (К.Каліноўскі, «гоманаўцы», Ф.Багушэвіч, «нашаніўцы»).
7. Развіццё беларускай мовы і літаратуры (ад Паўлюка Багрыма да Янкі Купалы).
8. «Наша Ніва» і яе роля ў фармаванні нацыянальнай свядомасці.
9. Сістэма адукацыі і навукі ў XIX ст.

Рэкамендаваная літаратура

1. Алексеев Л.В. Археология и краеведение Беларуси XVI в. – 30-я годы XX в. – Мн., 1996.
2. Асвета і педагагічная думка Беларусі: Ад старажытных часоў да 1917 г. – Мн., 1985.
3. Багушэвіч Францішак-Бенядзікт. Жыццё і творчасць / Склад. У.Содаль, Е.Мацюш. – Мн., 1986.
4. Беларуская літаратура XIX стагоддзя: Хрэстаматыя. – Мн., 1988.
5. Беларусы: гісторыя этналагічнага вывучэння. – Т.3. – Мн., 1999.
6. Бярозкіна Н.Ю. Гісторыя кнігадрукавання Беларусі (XVI – пачатак XX ст.). – Мн.: Беларуская навука, 1988.
7. Гісторыя беларускага тэатра: У 3 т. – Мн., 1993-1997.
8. Дробов А. Живопись Белоруссии XIX – начало XX в. – Мн., 1974.
9. Каліноўскі К. За нашу вольную беларусь. Творы, дакументы (Уклад. прадм. і паслясл. Г.Кісялёва. – Мн., 1999.
10. Калиновский К. Из печатного и рукописного наследия. – Мн., 1988.
11. Канфесіі на Беларусі (кан.18 – 20 стст.). – Мн., 1998.
12. Каханоўскі Г. Археалогія і гістарычнае краязнаўства Беларусі ў XVI – XIX ст. – Мн., 1984.
13. Кісялёў Г.В. Ад Чачота да Багушэвіча. – Мн., 1993.
14. Кісялёў Г. Пачынальнікі. З гісторыка-літаратурных матэрыялаў XIX ст. – Мн., 1977.
15. Конон В. М. Проблемы искусства и эстетики в общественной мысли Белоруссии начала XX в. – Мн., 1988.
16. Кулагин А.М. Архитектура и искусство рококо в Белоруссии. – Мн., 1989.
17. Куль-Сяльверстава С.Я. Беларусь на мяжы стагоддзяў і культур. Фармаванне культуры Новага часу на беларускіх землях (другая палова XVIII ст. – 1820-я гады). – Мн.: БДУ, 2000.
18. Лакотка А. Нацыянальныя рысы беларускай архітэктурны. – Мн., 1999.
19. Мальдзіс А. Падарожжа ў XIX ст. – Мн., 1985.
20. Марозава С.В. Уніяцкая царква ў культурна-гістарычным развіцці Беларусі (1596 – 1839): Навуч. дапам. – Гродна, 1996.
21. Марозава С.В. Уніяцкая царква ў этнакультурным развіцці Беларусі (1596 – 1839 гады). – Гродна: ГрДУ, 2001.

22. Мохнач Н.Н. От Просвещения к революционному демократизму: Общественно-политическая и философская мысль Белоруссии конца 10-х – начала 50-х годов XIX в. – Мн., 1978.

23. Нарысы гісторыі асветы і педагогічнай думкі Беларусі. – Мн., 1968.

24. Няфед У. Гісторыя беларускага тэатра. – Мн., 1982.

25. Няфед У.І. Ігнат Буйніцкі – бацька беларускага тэатра ва чыма сучаснікаў і ў памяці нашчадкаў. – Мн., 1991.

26. Очерки истории философской и социологической мысли Белоруссии (до 1917 г.). – Мн., 1970.

27. Очерки науки и культуры Беларуси. – Мн., 1996.

28. Парашкоў С.А. Гісторыя культуры Беларусі. – Мн., 2003.

29. Смалянчук А.Ф. Паміж краёвасцю і нацыянальнай ідэяй. Польскі рух на беларускіх і літоўскіх землях. 1864 – 1917 г. – Гродна: ГрДУ, 2001.

30. Снапкоўская С.В. Ля вытокаў нацыянальнай педагогікі: 3 гісторыі школы і педагогічнай думкі Беларусі канца XIX – пачатку XX ст. – Мн., 1995.

31. Філаматы і філарэты. – Мн.: Беларускі кнігазбор, 1998.

32. Цукерман А.Я. Философская мысль в Белоруссии середины XIX века. – Мн., 1980.

33. Цьвікевіч А. «Западно-руссизм»: Нарысы з гісторыі грамадскай мыслі на Беларусі ў XIX – пачатку XX в. – Мн., 1993.

34. Якуніна Л.І. Слуцкія паясы. – Мн., 1960.

ТЭМА 7

КУЛЬТУРА САВЕЦКАЙ БЕЛАРУСІ Ў МІЖВАЕННЫ ПЕРЫЯД (1920 – 1930-Я ГГ.)

План лекцыі

1. Палітыка «беларусізацыі» і культурнае жыццё ў БССР у 1920-я гады.

2. Развіццё нацыянальнай адукацыі, навукі і культуры (школа, ВНУ, Інбелкульт, Акадэмія навук): сістэма культурна-асветных устаноў.

3. Станаўленне і развіццё прафесійнай культуры (літаратура, музыка, тэатр, кіно, жывапіс, архітэктура): уплыў сацрэалізму.

4. Барацьба з рэлігіяй і праблемы веры.

5. Беларуская інтэлігенцыя ва ўмовах таталітарнага рэжыму.

Маладая савецкая дзяржава арыентавалася на заваяванне аўтарытэту ў вачах міжнароднай супольнасці, чым была абумоўлена нацыянальная палітыка ў адносінах да культуры нацыянальных меншасцей. Урадам БССР у 1924 г. быў афіцыйна абвешчаны курс на беларусізацыю з мэтай: узвышэнне статуса беларускай мовы і нацыянальнай культуры ва ўсіх сферах жыцця рэспублікі. Галоўным кірункам такой палітыкі стаў перавод на беларускую мову сістэмы адукацыі і дзяржаўнага кіравання. Напрыклад, калі ў 1922 г. толькі каля 20 % пачатковых школ у БССР працавалі на беларускай мове, то ў 1925/26 навучальным годзе – ужо каля 80 %. У праграмы ўсіх навучальных устаноў абавязкова ўводзіліся беларуская мова, гісторыя і геаграфія Беларусі. Складаней выглядала справа з вышэйшай школай. У 1921 г. быў утвораны Беларускі дзяржаўны універсітэт (першы рэктар гісторык У.Пічэта). Неўзабаве паўсталі яшчэ некалькі ВНУ. У 1925/26 гг. усяго 14 % лекцыйных гадзін у БДУ выкладалася на беларускай мове. Але, нягледзячы на ўсе праблемы і цяжкасці, справа беларусізацыі паступова, але няўхільна пасоўвалася наперад і ў вышэйшай школе.

Беларусізацыя кранула выдавецкую справу і друк. Так, у 1925/26 гг. у беларускіх выдавецтвах убачылі свет 107 кніг на беларускай мове і толькі 7 на расійскай. На беларускай мове выходзіла большасць газетаў і часопісаў, у тым ліку і орган ЦК КП(б)Б «Бальшавік Беларусі».

У 1920-я гады назіраецца актывізацыя навуковага жыцця. У 1922 г. быў створаны Інстытут Беларускай Культуры (першы старшыня С.Некрасэвіч), які стаў галоўнай навуковай установай рэспублікі. У 1929 г. на яго аснове паўстала Акадэмія навук БССР (першы прэзідэнт У.Ігнатоўскі). Найбольш інтэнсіўна развівалася беларусазнаўства. Шмат было зроблена ў кірунку вывучэння і ўнармавання беларускай мовы. Спецыяльна створаная тэрміналагічная камісія (1921) падрыхтавала 24 тамы беларускай тэрміналогіі. У 1926 г. у Мінску была праведзена канферэнцыя па праблемах беларускага правапісу, для ўдзелу у якой сабралася 69 навукоўцаў з розных краін Еўропы. Дынамічна развіваліся такія навукі, як гісторыя, археалогія, геаграфія, геалогія і інш. Савецкая ўлада кантралявала гуманітарныя навукі, якія ўплывалі на ідэалогію грамадства (напрыклад, у 1926 г. было забаронена выданне «Гісторыі Беларусі» М.Доўнар-Запольскага), аднак навукоўцы заставаліся нейкі час больш-менш свабоднымі. Навуковыя працы друкаваліся ў спецыяльных выданнях – «Запісы Інстытута Беларускай Культуры», «Працы БДУ», «Наш край» і інш.

Значных поспехаў у 1920-я гады дасягнула літаратура. Актыўна працуюць у гэты час паэты-нашаніўцы Янка Купала, Якуб Колас, Змітрок Бядуля. У літаратуру прыходзіць шмат маладых аўтараў, якія вылучаюцца надзвычай радыкальным стаўленнем да паэзіі і мастацтва ўвогуле. Яны ствараюць новую плынь, якую самі акрэслілі словам *бурапенная*. У 1923 г. паўстала арганізацыя маладых пісьменнікаў «Маладняк». У хуткім часе яна налічвала каля 500 сяброў і мела свае філіі ў розных гарадах Беларусі. Апрача «Маладняка», існавалі літаратурныя аб'яднанні «Узвышша» і «Полымя». Але ў маі 1928 г. ЦК КП(б)Б прыняў пастанову «Аб беларускай мастацкай і літаратурнай крытыцы», якая паклала канец плюралізму ў літаратурным жыцці. Ад гэтага часу партыйныя органы пачалі адвольна вызначаць грамадскую актуальнасць тых ці іншых твораў (былі, напрыклад, адзначаныя як шкодныя сатырычны твор А.Мрыя «Запіскі Самсона Самасуя» і паэма Я.Пушчы «Лісты да сабакі»).

У 1920 г. у Мінску быў адкрыты Першы Беларускі дзяржаўны тэатр (БДТ-1). У 1926 г. у Віцебску паўстаў Другі Беларускі дзяржаўны тэатр (БДТ-II). У 1926 г. на аснове тэатра У.Галубка быў заснаваны Беларускі дзяржаўны вандроўны тэатр. У рэпертуары тэатральных калектываў уваходзілі беларускамоўныя творы і п'есы, прысвечаныя праблемам нацыянальнай гісторыі. Але ў 1928 г. такая тэматыка выклікала дыскусіі ў друку, у выніку чаго прыхільнікі нацыянальнай самабытнасці беларускага тэатру былі жорстка раскрытыкаваны партыйнымі ўладамі. Афіцыйная пазіцыя ўладаў у галіне тэатральнага мастацтва схілялася да забароны пастацовак, якія былі прысвечаныя нацыянальным праблемам (спектаклі паводле п'есы В.Шашалевіча «Апраметная» і Янкі Купалы «Тутэйшыя»).

Важнай з'явай у культурным жыцці БССР стала нараджэнне беларускага кіно. У 1924 г. паўстала арганізацыя Белдзяржкіно, а пазней кінастудыя «Савецкая Беларусь». Першы беларускі мастацкі фільм «Лясная быль» стварыў у 1926 г. рэжысёр Ю.Тарыч паводле сцэнару М.Чарота. Другі фільм Ю.Тарыча «Да заўтра» (1929 г.) быў прысвечаны жыццю беларусаў у польскай дзяржаве. У 1929 г. рэжысёр У.Гордзін зняў фільм «Кастусь Каліноўскі». Такім чынам, першыя беларускія мастацкія фільмы вылучаліся нацыянальным зместам сваёй тэматыкі.

1930-я гады ўвайшлі ў гісторыю як перыяд таталітарызму і культу асобы Сталіна. Тэорыя пра абвастрэнне класавай барацьбы ў працэсе пабудовы сацыялізму апраўдвала фізічнае вынішчэн-

не нязгодных з новым курсам. Найбольш небяспечнай для савецкай улады становяцца нацыянальныя культуры народаў СССР, інтэнсіўнае развіццё якіх магло перашкодзіць стварэнню адзінай пралетарскай інтэрнацыянальнай культуры. У 1930 г. органы ДПУ «выкрылі» антысавецкі «Саюз Вызвалення Беларусі», які складаўся з вядомых дзеячоў беларускай культуры. У выніку сфабрыкаванага судовага працэсу было выслана за межы БССР звыш 80 асобаў. У 1933 г. такім чынам быў выкрыты Беларускі Нацыянальны Цэнтр. У выніку новага судовага працэсу былі рэпрэсаваныя каля 160 чалавек, пераважна прадстаўнікоў навуковай і мастацкай інтэлігенцыі. Махавік жорсткіх і бессэнсоўных рэпрэсій з кожным годам набіраў абароты. На працягу 1930-х гадоў быў знішчаны амаль ўвесь цвет беларускай інтэлігенцыі Тэа ж дзеячы культуры, што пазбеглі арышту, як, напрыклад, Я.Купала і Я.Колас, вымушаныя былі, каб захаваць сваё жыццё, усяляць «вялікага Сталіна» і талітарны рэжым. У літаратурным жыцці і мастацтве непадзельна запанаваў *сацыялістычны рэалізм*, што прывяло да прымітывізацыі і грубай сацыялізацыі твораў. Катастрафічна падае ўзровень гуманітарнай навукі. Усё гэта мела трагічныя наступствы для развіцця беларускай культуры.

Кантрольныя пытанні

1. Акрэсліце змест і задачы палітыкі «беларусізацыі» ў БССР.
2. Якую ролю адыграў у развіцці нацыянальнай навукі Інбелкульт?
3. Што паслужыла прычынай бурнага росквіту літаратурнага жыцця ў 1920-я гады?
4. У чым палягала сутнасць дыскусіі паводле праблемаў тэатральнага жыцця ў сярэдзіне 1920-х гадоў?
5. Якой тэматыцы былі прысвечаны першыя беларускія кінафільмы?
6. У чым сутнасць сталінскай палітыкі з нагоды ліквідацыі нацыянальнай інтэлігенцыі?

Тэмы рэфератаў

- Усевалад Ігнатоўскі як палітык і навуковец.
- Уладзімір Пічэта – першы рэктар БДУ.
- Зміцер Жылуновіч – творчасць і лёс.
- Культурнае жыццё нацыянальных меншасцяў у БССР у 1920-я гады.

- Інбелкульт як асяродак беларускага навуковага і культурнага жыцця ў 1920-я гады.
- «Плач на курганах» і «танцы на могілках»: парадоксы літаратурнага жыцця ў часы беларусізацыі.
- Паміж нацыянальным і пралетарскім: асаблівасці тэатральнага жыцця ў 1920-я гады.
- «Партызанскімі сцежкамі»: станаўленне беларускага кінематографу.
- Асаблівасці архітэктуры ў міжваеннай БССР.
- Ад Марка Шагала і Казіміра Малевіча да сацрэалізму: развіццё выяўленчага мастацтва ў БССР.
- Рэпрэсаваныя дзеячы беларускай культуры.

Рэкамендаваная літаратура

1. Адамушка У.І. Палітычныя рэпрэсіі 20 – 50-х гадоў на Беларусі. – Мн., 1994.
2. Апчинская Н.В. Марк Шагал. Графика. – М., 1990.
3. Алексеев Л.В. Археология и краеведение Беларуси XVI в. – 30-е годы XX в. – Мн., 1996.
4. Беларусы: гісторыя этналагічнага вывучэння. – Мн., 1999. –Т.3.
5. Гісторыя беларускага мастацтва. – У 6 т. – Мн., 1994. – Т.4.
6. Гісторыя беларускага тэатра: У 3 т. – Мн., 1983-1987.
7. Дробаў Л.Н. Жывапіс Савецкай Беларусі (1917—1975). – Мн., 1979.
8. Ершова Э.Б. Исторические судьбы художественной интеллигенции. 1917-1941 гг. – М., 1994.
9. Інстытут беларускай культуры. – Мн., 1993.
10. История белорусского кино (1928-1941). – Мн., 1969.
11. Калубовіч А. Крокі гісторыі. – Мн., 1993
12. Калубовіч А. На крыжовай дарозе. – Мн., 1994.
13. Канфесіі на Беларусі (кан.18 – 20 стст.). – Мн., 1998.
14. Конон В. М. Проблемы искусства и эстетики в общественной мысли Белоруссии начала XX в. – Мн., 1988.
15. Лыч Л., Навіцкі У. Гісторыя культуры Беларусі. – Мн., 1996.
16. Мяснікоў А. Нацдэмы: Лёс і трагедыя Ф.Шантыра, У.Ігнатоўскага, Я.Лёсіка / Прадм. Б.Сачанкі. – Мн., 1993.
17. Нарысы гісторыі Беларусі. – Т.2. – Мн., 1994.
18. Няфёд У. Гісторыя беларускага тэатра. – Мн., 1982.
19. Парашкоў С.А. Гісторыя культуры Беларусі. – Мн., 2003.

КУЛЬТУРА ЗАХОДНЯЙ БЕЛАРУСІ (1921 – 1941 гг.)

План лекцыі

1. *Умовы развіцця беларускай культуры ў міжваенны перыяд у Заходняй Беларусі.*
2. *Філасофія нацыянальнага Адраджэння (У.Самойла, І.Канчэўскі, А.Станкевіч, А.Луцкевіч, В.Ластоўскі).*
3. *Культурна-асветніцкая дзейнасць ТБШ, БІГіК і іншых беларускіх культурных арганізацый.*
4. *Літаратура, беларускі перыядычны друк і выдавецкая дзейнасць.*
5. *Рэлігійнае жыццё. Культурная спадчына беларускіх святароў.*
6. *Беларускае мастацтва: жывапіс, музыка, архітэктура.*

Паводле Рыжскай мірнай дамовы 1921 г. тэрыторыя Заходняй Беларусі, на якой пражывалі каля 2 млн. этнічных беларусаў, увайшла ў склад польскай дзяржавы. Польскі ўрад на працягу ўсяго міжваеннага перыяду паслядоўна праводзіў палітыку нацыянальна-культурнай асіміляцыі беларускага насельніцтва. Так, беларусы былі пазбаўлены магчымасці навучання на роднай мове (напрыклад, у 1928 г. налічвалася ўсяго 21 дзяржаўная школа, у якой выкладанне вялося па-беларуску). Нягледзячы на неспрыяльныя ўмовы, у 1920-я гады назіраецца ўздым нацыянальнага руху, які зрабіў істотны ўплыў на культурнае жыццё Заходняй Беларусі. Беларуская інтэлігенцыя прапанавала шэраг глыбокіх філасофскіх трактатаў з праблемай нацыянальнага Адраджэння, што знайшлі сваё адлюстраванне ў працах У.Самойлы («Гэтым пераможаш»), І.Канчэўскага («Адвечным шляхам»), А.Станкевіча («Хрысціянства і Беларускі Народ: спроба сінтэзы», а таксама ў шматлікіх артыкулах А.Луцкевіча і В.Ластоўскага).

Галоўнай задачай нацыянальнага руху ў міжваенны перыяд стала правядзенне масавай культурна-асветніцкай дзейнасці сярод шырокіх пластоў беларускага насельніцтва ў кірунку яго нацыянальнага ўсведамлення і супраціву палітыцы паланізацыі. Такую дзейнасць праводзілі Таварыства беларускай школы (ТБШ), якое ў канцы 1920-х гадоў налічвала каля 10 тыс. сяброў, Беларускі інстытут гаспадаркі і культуры (БІГіК) і шэраг іншых арганізацый. Актыўна і самаахвярна працавалі мясцовыя гурткі ТБШ і БІГіК, якія арганізавалі тэатральныя пастаноўкі на беларускай мове, закладалі біблія-

тэкі і распаўсюджвалі беларускія газеты і часопісы (у міжваенным часе ў польскай дзяржаве ўбачылі свет 233 выданні на беларускай мове, з іх 221 выйшлі ў Вільні), праводзілі агітацыйныя кампаніі за адкрыццё школ на роднай мове. Асабліваю ўвагу пры разглядзе тэмы неабходна звярнуць на ўмовы дзейнасці мясцовых актывістаў, масавы ўздых нацыянальных настрояў сярод насельніцтва. Напрыклад, актывісты ТБШ і іншых арганізацый сабралі ў 1924-1925 гг. каля 16 тыс. дэкларацый на адкрыццё 412 беларускіх школ. Але патрабаванні беларускага насельніцтва груба ігнараваліся дзяржаўнымі ўладамі, а мясцовыя дзеячы жорстка пераследаваліся паліцыяй. Адмоўна ўплывала на беларускую культурна-асветніцкую працу палітычная дзейнасць КПЗБ (Камуністычная Партыя Заходняй Беларусі), якая вяла да расколу нацыянальнага руху.

Важнымі асяродкамі нацыянальнай культуры з'яўляліся беларускія гімназіі ў Вільні, Наваградку, Клецку і Радашковічах, якія рыхтавалі кадры нацыянальна свядомай інтэлігенцыі. Такія гімназіі адчувалі моцны ціск з боку ўладаў. Радашковіцкая і Клецкая гімназіі былі зачынены, а Віленская і Наваградская пераўтвораны ў філіі польскіх гімназій. Так, мэтанакіравана праводзілася палітыка на поўнае знішчэнне беларускага школьніцтва. У выніку ў 1930-я гады сярод студэнтаў Віленскага універсітэта колькасць беларусаў не перавышала 2 %. У 1937 г. дзейнічалі толькі 5 утраквістычных (двухмоўных) дзяржаўных школаў, а яшчэ ў 44 польскіх школах беларуская мова выкладалася як прадмет.

Палітычная сітуацыя аказвала моцны ўплыў на творчасць пісьменнікаў Заходняй Беларусі. Іх творы прасякнуты матывамі нацыянальнага адраджэння і вызваленчай барацьбы (М.Танк, П.Пястрак, А.Салагуб, М.Васілёк, М.Машара, Н.Тарас, В.Таўлай, П.Граніт і інш.). Большасць з вышэйназваных аўтараў належала да *грамадоўскага* лагера (ад назвы Беларускай Сялянска-Работніцкай Грамады – сама масавай беларускай палітычнай арганізацыі ў П.Рэчы Паспалітай). Вялікую ўвагу надавала БСРГ сацыяльна-класавым праблемам, знаходзілася пад моцным уплывам КПЗБ. Прадстаўнікі другой плыні літаратуры Заходняй Беларусі адмоўна ставіліся да камунізму, бачылі выратаванне Беларусі толькі ў нацыянальным адраджэнні і хрысціянскіх ідэях. Да іх ліку належыць аднесці Н.Арсенневу, А.Зязюлю, К.Сваяка, В.Адважнага, М.Краўцова, А.Гаруна.

Вялікай папулярнасцю сярод насельніцтва карыстаўся Беларускі народны хор пад кіраўніцтвам Р.Шырмы. На опернай сцэне бліскава выступалі спявак М.Забэйда-Суміцкі. У Вільні зграмадзі-

ліся выдатныя беларускія мастакі – Я.Драздовіч, П.Сергіевіч, Я.Горыд, М.Сеўрук, П.Южык і інш. Асабліва цікавай асобай быў Язэп Драздовіч, творчасць якога вылучаецца арыгінальнасцю, касмічнай тэматыкай.

Большасць дзеячоў заходнебеларускай культуры напаткаў трагічны лёс. Напачатку іх пераследавалі польскія ўлады, а пасля далучэння Заходняй Беларусі да СССР многія былі расстраляныя альбо апынуліся ў сталінскіх канцлагерах, паколькі іх светапогляд не адпавядаў патрабаванням таталітарнага рэжыму.

Кантрольныя пытанні

1. Якой была палітыка дзяржаўных уладаў міжваеннай польскай дзяржавы ў стасунку да нацыянальна-культурных патрэбаў беларусаў?

2. У чым сутнасць беларускага шляху паводле У.Самойлы? І.Канчэўскага? А.Луцкевіча? А.Станкевіча?

3. Чаму культурна-асветніцкая праца займала асаблівае месца ў дзейнасці беларускіх нацыянальных арганізацый?

4. Якія формы культурна-асветніцкай працы мелі найбольшую папулярнасць сярод насельніцтва Заходняй Беларусі?

5. Якую ролю ў захаванні і развіцці нацыянальнай культуры адыгрывалі беларускія школы і гімназіі?

6. Акрэсліце дзве асноўныя плыні ў літаратуры Заходняй Беларусі?

7. Ахарактарызуйце значэнне Вільні як асяродка беларускай культуры ў міжваенны час.

Тэмы рэфератаў

- Беларуская рэлігійная філасофія (У.Самойла, І.Канчэўскі).
- Культуралагічныя канцэпцыі В.Ластоўскага, А.Луцкевіча, А.Станкевіча.
- Браніслаў Тарашкевіч – палітык і культурны дзеяч.
- Ігнат Дварчанін як палітычны дзеяч і навуковец.
- Адам Станкевіч – ідэолаг беларускага адраджэння ў міжваеннай польскай дзяржаве
- Антон Луцкевіч – літаратар і культурны дзеяч.
- Беларускі нацыянальна-культурны асяродак у міжваеннай Вільні.
- Культурна-асветніцкая дзейнасць гурткоў ТБШ на Гродзеншчыне.
- Культурна-асветніцкая дзейнасць БХД.

- Беларуская гімназія ў Наваградку як цэнтр нацыянальнай культуры.
- Спробы беларусізацыі рэлігійнага жыцця.
- «Крывавымі разорамі» – шляхі заходнебеларускай літаратуры ў міжваенны перыяд.
- Беларускі перыядычны друк у Заходняй Беларусі.
- Язэп Драздовіч – мастак і мыслер.

Рэкамендаваная літаратура

1. Абдзіраловіч І. Адвечным шляхам. – Мн., 1993.
2. Бергман А. Слова пра Тарашкевіча. – Мн., 1994.
3. Вабішчэвіч А. Нацыянальная школа ў Заходняй Беларусі (1921 – 1939 г.) // Беларускі гістарычны часопіс. – 1994. – №2.
4. Канфесіі на Беларусі (кан.18 – 20 ст.). – Мн., 1998.
5. Нарысы гісторыі Беларусі. – Т.2. – Мн., 1994.
6. Ліс А. Браніслаў Тарашкевіч. – Мн., 1966.
7. Ліс А. Вечны вандроўнік. Нарыс пра мастака Язэпа Драздовіча. – Мн., 1984.
8. Ліс А. Цяжкая дарога свабоды. – Мн., 1994.
9. Пяткевіч А. Літаратурная Гродзеншчына. – Гродна, 1998.
10. Пяткевіч Аляксей. Маршруты кніжнага слова: 3 гісторыі кнігі, друку на Гродзеншчыне. – Варшава, 2002.
11. Суліма. «Сім павідае» // Неман. – 1992. – №1.
12. Трацяк Я. Беларускае духавенства ў першай палове ХХ ст. // Беларускі гістарычны часопіс. – 1999. – № 2.
13. Токць С. Беларуская вёска на мяжы эпох: Змены этнічнай самасвядомасці сялянства ва ўмовах распаду традыцыйнага аграрнага грамадства (па матэрыялах Гарадзеншчыны ХІХ – першай трэці ХХ ст.). – Гродна: ГрДУ, 2003.
14. У новай айчыне. Штодзённае жыццё беларусаў Беласточчыны ў міжваенны перыяд. – Беласток, 2001.

ТЭМА 9

КУЛЬТУРА БЕЛАРУСІ Ў ДРУГОЙ ПАЛОВЕ ХХ ст.

План лекцыі

1. Умовы і асаблівасці развіцця нацыянальнай культуры ў пасляваенны перыяд.
2. Асноўныя набыткі беларускай культуры (1945 – 1990 гг.).
3. Беларуская культура на сучасным этапе (1991– 2003 гг.).

Культурнае жыццё ў пасляваенныя гады вызначалася шэрагам супярэчлівых з’яваў. З аднаго боку, узрастае колькасць ВНУ, школ, культурна-асветных устаноў, з другога – панаванне сацрэалізму як метада і – існаванне таталітарнай сістэмы з адпаведным рэпрэсіўным характарам. Так, паўторна мусілі прайсці праз ГУЛаг пісьменнікі С.Шушкевіч, С.Грахоўскі, А.Пальчэўскі, Б.Мікуліч і інш. У пасляваеннай літаратуры і мастацтве дамінаваў культ Сталіна, (яскравы прыклад – віншаванні вялікаму правадыру ад імя беларускага народу). Праявай таталітарызму стаў наступ на рэлігію, масавае закрыццё і разбурэнне храмаў усіх канфесій.

У сярэдзіне 1950-х гадоў адбываюцца істотныя змены ў жыцці савецкага грамадства, звязаныя з XX з’ездам КПСС і асуджэннем культу асобы Сталіна. Частка рэпрэсаваных дзеячоў культуры вяртаецца з канцэнтрацыйных лагераў. Дзеячы культуры атрымалі больш свабоды для рэалізацыі творчых ідэй, хаця рамкі гэтай свабоды па-ранейшаму вызначаліся партыйнай уладай.

У канцы 1950-х – 1960-я гады ў беларускую літаратуру прыходзіць новае пакаленне, якое часта называюць «шасцідзсятнікамі». Менавіта ў 60-я гады раскрываецца шматгранны талент Уладзіміра Караткевіча. На яго творах выходзіла любоў да роднай гісторыі і культуры. У 1960 г. выходзіць з друку першая аповесць Васіля Быкава «Жураўліны крык». Чалавек у жудасных умовах вайны – вось галоўная праблема, якая прыцягвала пісьменніка. У аповесці «Мёртвым не баліць» (1965) ён паказвае жахлівую праўду, якую на той час паказваць было нельга. За «непраўдзівасць» і «аднабаковасць» пісьменніка востра крытыкавалі на розных узроўнях. Аднак палітычны клімат пасля «адлігі» усё ж быў не такі жорскі, як у сталінскія часы. В.Быкаў атрымаў магчымасць працаваць і друкавацца надалей, і беларуская літаратура ўзбагацілася цэлым шэрагам выдатных твораў сусветнага ўзроўню, прысвечаных ваеннай тэматыцы. Менавіта з імёнамі В.Быкава і У.Караткевіча асацыявалася ў савецкі час беларуская літаратура за межамі нашай рэспублікі.

Адным з ключавых працэсаў, які вызначаў у вялікай ступені кірунак развіцця беларускай культуры ў другой палове XX ст., стаў працэс скарачэння сферы выкарыстання беларускай мовы і пераход большасці насельніцтва на рускую мову. Гэты працэс распаўсюдзіўся ўжо адразу пасля вайны. У 1952 г. у Мінску налічвалася ўсяго 9 беларускіх школ з 46 (у 1945 г. было 14 з 28). А ў чэрвені 1953 г. апошні раз беларуская мова прагучала на пленуме ЦК КП(б)Б. Кіраўнік савецкай дзяржавы Мікіта Хрушчоў падчас свай-

го візіту ў Мінск адкрыта заклікаў моладзь пераходзіць на рускую мову. Такую пазіцыю цалкам падтрымлівала і партыйнае кіраўніцтва ў Мінску. У выніку ў 1985 г. толькі 23 % школ у Беларусі (гэта былі амаль выключна вясковыя школы) лічыліся беларускамоўнымі. Амаль цалкам была выцеснена беларуская мова з устаноў вышэйшай адукацыі. У 1985 г. з 3431 кнігі, выдадзенай у БССР, толькі 393 былі на беларускай мове. У выніку беларуская мова і нацыянальная культура апынуліся на мяжы амаль поўнага знікнення. Сярод славянскіх народаў параўнальныя па маштабам працэсы нацыянальна-культурнай асіміляцыі назіраліся толькі сярод невялікага народу лужыцкіх сербаў у ГДР.

Парадаксальнасць сітуацыі заключалася, аднак, у тым, што найлепшыя творы культуры, якія з'явіліся ў БССР, былі менавіта беларускамоўнымі ці глыбока нацыянальна-беларускімі паводле свайго духу. Гэты факт сведчыць, што беларуская нацыянальная культура, і ў тым ліку мова, нягледзячы на ўсе праблемы, захоўвала ў сабе вельмі магутны творчы патэнцыял, які грунтаваўся на багатай і цалкам самабытнай культурна-гістарычнай спадчыне.

Істотныя змены ва ўмовах культурнага жыцця Беларусі адбыліся ў часы перабудовы (1985 – 1991гг.). У грамадстве паступова набіралі сілу працэсы лібералізацыі. Сярод беларускай інтэлігенцыі распачынаецца рух за адраджэнне нацыянальнай культуры, за вяртанне беларускай мове належнага ёй статуса ў грамадстве.

Пасля распаду Савецкага Саюза ў 1991 г. Беларусь стала незалежнай суверэннай дзяржавай, што дало магчымасць рэалізацыі чарговай праграмы беларусізацыі.

Важнай з'явай культурнага жыцця Беларусі ў пасляперабудовачныя часы стала ўшанаванне імёнаў і вяртанне ў кантэкст беларускай культуры твораў тых дзеячоў, якія ў савецкі перыяд замоўчваліся. Былі выдадзеныя творы рэпрэсаваных аўтараў і пісьменнікаў-эмігрантаў. Знакавай постаццю заставаўся В.Быкаў. Абуджэнне цікавасці да мінулага выклікала з'яўленне цэлага шэрагу гісторыка-літаратурных твораў. Да гістарычнай тэматыкі звярнуліся таксама тэатральныя дзеячы, кінарэжысёры, прадстаўнікі іншых відаў мастацтва. Сярод творчай моладзі назіраецца цікавасць да авангардных кірункаў мастацтва.

Добра вядомы за межамі Беларусі дзяржаўны інструментальны ансамбль «Песняры». Створаны ў 1969 г. У.Мулявіным, ансамбль плённа працаваў у стылі «фольк» – сучасная апрацоўка народных песен. Творчасць «Песняроў» была адзначана на многіх міжнародных музычных фестывалях. Можна ўгадаць такія

фальклорныя апрацоўкі, як «Касіў Ясь канюшыну», «Ой рана на Івана», «Купалінка», «Рэчанька», «А ў полі вярба». Своеасаблівай візітнай карткай «Песняроў» сталі таксама песні «Алеся», «Александрына», «Жураўлі на Палессе ляцяць». Самабытнай з’явай у музычным жыцці Беларусі, безумоўна, стала творчасць беларускамоўных рок-гуртоў. У савецкія часы рок-музыка, якая з’яўлялася найбольш характэрнай асаблівасцю моладзевай культуры XX ст., знаходзілася, па-сутнасці, на паўлегальным становішчы. У перабудовачныя часы паўстаюць беларускамоўныя гурты – «Бонда», «Мроя», «Мясцовы час» і інш. У беларускай рок-музыцы 1990-х найбольш значную ролю адыгралі такія гурты, як «Крама», «НРМ», «Уліс», «Новае Неба». Асабліва папулярным кірункам беларускай рок-музыкі стаў фолк (гурты «Троіца», «Палац», «Крыві»).

Кантрольныя пытанні

1. Якімі былі палітычныя і ідэалагічныя ўмовы развіцця беларускай культуры ў пасляваенныя гады?
2. Назавіце вядомых дзеячоў беларускай культуры другой паловы XX ст.
3. Што паслужыла прычынай папулярнасці беларускага музычнага гурта «Песняры»?
4. Назавіце асноўныя прычыны звужэння сферы выкарыстання беларускай мовы ў 1945 – 1985 гг.
5. У якіх сферах культуры Беларусі назіраюцца найбольш яркія і самабытныя з’явы ў перабудовачныя часы і ў першыя гады нацыянальнай незалежнасці?

Тэмы рэфератаў

- Мінулае Беларусі ў творчасці Уладзіміра Караткевіча.
- Творчасць У.Караткевіча і яе ўплыў на развіццё беларускай культуры.
- Васіль Быкаў як знакавая постаць беларускай культуры XX ст.
- Феномен «Песняроў» на савецкім музычным абшары.
- Беларускі тэатр у другой палове XX ст.: творчасць А.Макаёнка, А.Петрашквіча, М.Матукоўскага, А.Дударова і інш.
- Творчая дзейнасць беларускіх тэатраў імя Я.Купалы і імя Я.Коласа.
- Беларускае кіно – няпростыя пошукі самабытнасці.
- Беларуская рок-музыка на сучасным этапе.
- Асаблівасці гарадской архітэктуры БССР у 40 – 80-я гады XX ст.

- Дзеячы беларускай навукі.
- Рэлігійнае жыццё ў БССР.
- Вяўўленчае мастацтва БССР у 40 – 80-я гады ХХ ст.
- Элітарная і масавая культура на сучасным этапе.

Рэкамендаваная літаратура

1. Беларускі рок: Рэкаменд. бібліягр. Спіс // Новыя кнігі Беларусі. – 1994. – №7 (Дадат.).
2. Гісторыя беларускага мастацтва. – У 6 т. – Мн., 1996. – Т. 6.
3. Гісторыя беларускай савецкай музыкі. – Мн., 1971.
4. Гісторыя беларускага тэатра. – Мн., 1983-1987. – Т.1-3.
5. Дробаў Л.Н. Жывапіс Савецкай Беларусі (1917—1975). – Мн., 1979.
6. История белорусского кино. – Мн., 1969-1970. – Кн.1-2.
7. Лакотка А. Нацыянальныя рысы беларускай архітэктуры. – Мн., 1999.
8. Лыч Л., Навіцкі У. Гісторыя культуры Беларусі. – Мн., 1996.
9. Няфед У. Гісторыя беларускага тэатра. – Мн., 1982.
10. Парашкоў С.А. Гісторыя культуры Беларусі. – Мн., 2003.
11. Фядосік А.С. Фальклор і «масавая культура». – Мн., 1986.
12. Экран і культура: Белорусское кино и ТВ в системе художественной культуры. – Мн., 1988.

ТЭМА 10

КУЛЬТУРА БЕЛАРУСКАГА ЗАМЕЖЖА Ў ХХ ст.

План лекцыі

1. *Гісторыя фармавання беларускага замежжа і яго культуры.*
2. *Культурная дзейнасць беларускай дыяспары ў краінах Цэнтральнай і Заходняй Еўропы.*
3. *Асаблівасці культурнага жыцця беларускай дыяспары ў Канадзе, ЗША і Аўстраліі пасля другой сусветнай вайны.*
4. *Беларуская культурная прысутнасць ў краінах СНД і Балтыі.*
5. *Культурнае жыццё беларусаў Беласточчыны (Рэспубліка Польшча).*

Сучаснае чалавецтва дыферанцыявана на мноства гістарычных і сацыяльных супольнасцей. Дэмографы лічаць, што на нашай

Зямлі жывуць 2000 народаў і 6000 нацыянальных меншасцяў. Сёння няма ніводнага народа, які жыў бы выключна ў межах сваёй дзяржавы. Большасць еўрапейскіх народаў жыве у шматнацыянальных краінах, куды яны трапілі ў выніку эканамічных і палітычных эміграцый, або палітычных рашэнняў, якія прывялі да несупадзення палітычных межаў дзяржавы з этнічнымі межамі рассялення народаў.

У сучасным свеце жывуць ад 12 да 14 мільёнаў беларусаў. Калі ўлічыць, што ў Рэспубліцы Беларусь згодна з апошнім перапісам насельніцтва пражываюць 8 мільёнаў беларусаў, то гэта азначае, што як мінімум кожны трэці беларус жыве па-за межамі нашай Бацькаўшчыны. Менавіта яны і складаюць беларускае замежжа. Беларускае замежжа неабходна падзяляць на этнічнае і эміграцыйнае. Найбольш значнымі беларускімі этнічнымі анклавамі з'яўляецца ўсходняя Беласточчына (Рэспубліка Польшча), дзе згодна з апошнім перапісам сукупна пражываюць 47,7 тысячы беларусаў, і ўсходняя Літва. Найбольш значнае эміграцыйнае беларускае замежжа сёння існуе ў Расійскай Федэрацыі (1,2 мільёна чалавек), ЗША (каля 500 тысяч чалавек), Украіне (каля 500 тысяч чалавек) і г.д.

Беларусы, якія жывуць па-за межамі Бацькаўшчыны і не асіміляваліся, твораць нацыянальную культуру. Найбольш значныя яе набыткі мае беларускае этнічнае замежжа ў Польшчы, дзе пачынаючы з 1956 года існуюць беларускія грамадска-культурныя арганізацыі (Беларускае грамадска-культурнае таварыства), суполкі беларускіх літаратараў («Белавежа», «Віла Сакратас»), беларускае школьніцтва (школы і ліцэі ў Гайнаўцы і Бельску-Падляскім), беларусазнаўчыя кафедры ў Варшаўскім, Беластоцкім і Люблінскім універсітэтах, суполкі беларускіх навукоўцаў («Беларускае гістарычнае таварыства»), цэнтры культуры (музей беларускай культуры ў Гайнаўцы) і г.д. Беларускае эміграцыйнае замежжа ў ЗША, Канадзе, Аўстраліі, шэрагу краін Заходняй Еўропы пасля другой сусветнай вайны мае значныя дасягненні ў мастацкай літаратуры (Наталля Арсеннева, Майсей Сяднёў), мастацтве (Тамара Стагановіч), музыцы (Мікола Кулінковіч, Данчык), гістарычнай навуцы (В.Тумаш, Я.Запруднік, В.Кіпель). Тут дзейнічаюць сотні беларускіх грамадска-культурных суполак і культурных цэнтраў, выдаюцца дзесяткі беларускіх перыядычных выданняў. Найбольш значныя з іх – Беларускі інстытут навукі і мастацтва (ЗША) і яго філія ў Канадзе. Пасля распаду СССР беларускія нацыянальна-культурныя суполкі ўзніклі ў Маскве і Пецяярбургу (Расія), Літве, Латвіі, Эстоніі, на Украіне і ў іншых краінах. Яны сістэматычна

ладзяць фестывалі беларускага мастацтва. Усё гэта складае арганічную частку агульнабеларускай культуры і дзякуючы высокім мастацкім якасцям заслугоўвае вывучэння і выкарыстання.

Кантрольныя пытанні

1. У якіх краінах свету пражывае значная частка нашых суайчыннікаў?
2. Назавіце вядомых дзеячоў культуры беларускай дыяспары ў XX ст.
3. Якая тэматыка дамінуе ў літаратурнай і навукова-даследчыцкай дзейнасці беларусаў замежжа?
4. Назавіце найбольш значныя культурна-асветніцкія арганізацыі беларусаў у замежжы.
5. У якіх краінах свету выдаюцца беларускамоўныя перыядычныя выданні? Якія?

Тэмы рэфератаў

- Барыс Кіт – навуковец і патрыёт.
- Беларусістыка беларускага замежжа (Вітаўт Тумаш, Мікалай Шкялёнак, Аўген Калубовіч, Станіслаў Станкевіч).
- Літаратура беларускага замежжа (Наталля Арсеннева, Майсей Сяднёў, Кастусь Акула).
- Беларускія перыядычныя выданні ў эміграцыі.
- Феномен беларускамоўнага школьніцтва ў Польшчы і Літве.
- «Крынкаўскі Сакрат»: літаратурная творчасць і інтэлектуальныя пошукі Сакрата Яновіча.

СЕМІНАРСКІЯ ЗАНЯТКІ № 5

КУЛЬТУРА БЕЛАРУСІ Ў XX ст.

1. Асаблівасці культурнага развіцця БССР у 1920-я гады. Феномен «беларусізацыі».
2. Праблемы захавання нацыянальнай культуры ў Заходняй Беларусі (1921 – 1939).
3. Набыткі беларускай культуры ў 40 – 80-я гады (літаратура, тэатр, кіно, музыка, выяўленчае мастацтва, архітэктура).
4. Тэндэнцыі развіцця беларускай культуры на сучасным этапе: элітарная і масавая культура.
5. Культура беларускага замежжа.

Рэкамендаваная літаратура

1. Беларусь: Этнагеаграфія. Дэмаграфія. Дыяспара. Канфесіі: Атлас / Рэд. кал.: С.А.Польскі і інш. – Мн., 1996.
2. Грицкевіч В. От Немана к берегам Тихого океана. – Мн., 1986.
3. Калубовіч А. Крокі гісторыі. – Менск, 1993
4. Калубовіч А. На крыжовай дарозе. Творы з эміграцыі. – Мн., 1994.
5. Кіпель В. Беларусь ў ЗША. – Мн., 1996.
6. Культура беларускага замежжа. – Мн. 1997. – Т.1-3.
7. На суд гісторыі: Успаміны, дыялогі / Уклад. Б.І. Сачанка. – Мн., 1994.
8. Пранчак Л.І. Беларуская Амерыка. – Мн., 1994.
9. Сачанка Б. Сняцца сны аб Беларусі. – Мн., 1990.
10. Сачанка Б. Беларуская эміграцыя. – Мн., 1991.
11. Снапкоўскі У. Эміграцыя // Полымя. – 1995. – № 11. – С. 196-221.
12. Сташкевіч А. Беларусь як нацыянальная меншасць у Польшчы // Бел. гіст. часопіс. – 1995. – № 2.
13. Сяднёў М. Масеева кніга: Успаміны, старонкі дзённіка, эсэ. – Мн., 1994.
14. Туга па Радзіме: Паэзія беларускай эміграцыі / Уклад., прадм. і біяграф. даведкі Б.Сачанкі. – Мн., 1992.

ПЫТАННІ ДА САМАКАНТРОЛЮ

I

1. Паняцце пра культуру. Беларуская культура ў кантэксце сусветнай.
2. Паганскі тып культуры. Беларуская міфалогія.
3. Хрысціянства як з’ява культурнага прагрэсу. Хрысціянізацыя старажытнай Беларусі.
4. Беларуская народная культура як сінтэз паганства і хрысціянства.
5. Рэлігійна-асветная дзейнасць Еўфрасінні Полацкай і Кірылы Тураўскага.
6. Культура X – XIII ст. Архітэктура, жывапіс і дэкаратыўна-ўжытковае мастацтва.
7. Крыж Еўфрасінні Полацкай – шэдэўр ужытковага мастацтва.
8. Замкавая і культурава архітэктура ВКЛ (XIV – XVI стст.).
9. Рэнэсанс як з’ява еўрапейскай культуры і культуры ВКЛ.
10. Францыск Скарына – тэолаг, бібліеіст, экзагет, філосаф, літаратар, першадрукар.
11. Сымон Будны – тэолаг і бібліеіст.

12. Культурныя каштоўнасці і мастацкія асаблівасці кніг Ф.Скарыны.
13. Кнігадрукаванне ў Беларусі (XVI – XVII стст.): Паслядоўнікі Ф.Скарыны.
14. Канфесійная культура другой паловы XVI – XVII стст. Рэфармацыя і культура ВКЛ.
15. Контррэфармацыя ў Беларусі. Культурная дзейнасць езуітаў.
16. Брэсцкая унія (1596 г.) і яе роля ў гісторыі беларускай культуры.
17. Роля праваслаўных брацтваў у захаванні традыцыйнай культуры.
18. Барока ў беларускай культуры (архітэктура, музыка, тэатр, літаратура, жывапіс).
19. Рукапісная і друкаваная кніга. Мастацтва афармлення кнігі.
20. Іканапіс Беларусі. Сармацкі партрэт.
21. Тэатр і музыка XVI – XVIII стст.
22. Дынаміка адукацыі і навукі (XVI – XVIII стст.).
23. Філасофская і грамадска-палітычная думка ў Беларусі (XVI – XVIII стст.)
24. Архітэктура барока (XVI – XVIII стст.).
25. Дзеячы беларускай культуры эпохі ВКЛ.
26. Палацава-паркавая культура (XVII – XIX стст.).
27. Умовы развіцця і асаблівасці беларускай культуры ў XIX ст.
28. Стыльёвыя напрамкі ў мастацкай культуры Беларусі XIX – пач. XX ст. (класіцызм, рамантызм, мадэрн).
29. Развіццё беларусазнаўства: этапы, кірункі, асобы.
30. Адраджэнне беларускай нацыянальнай культуры (К.Каліноўскі, «гоманаўцы», Ф.Багушэвіч).
31. Жывапіс Беларусі ў XIX ст.
32. Мастацтва Беларусі канца XIX – пач. XX ст. Зараджэнне мадэрнізму.
33. Культура беларускага нацыянальнага адраджэння пачатку XX ст.
34. Асаблівасці культурнага жыцця ў БССР (20 – 30-я гады XX ст.).
35. Асаблівасці беларускай культуры ў Заходняй Беларусі (1921 – 1939 гг.).
36. Дзеячы беларускай культуры першай паловы XX ст.
37. Культурнае жыццё ў БССР у 40 – 80-я гады XX ст.
38. Элітарная і масавая культура на сучасным этапе.
39. Культура беларускага замежжа ў XX ст.
40. Рэгіянальная культура. Культура Гродзеншчыны. Дзеячы культуры Гродзеншчыны.

ПЫТАННІ ДА САМАКАНТРОЛЮ

II

1. Паняцце пра культуру.
2. Паганскі тып культуры. Беларуская міфалогія.
3. Пранікненне хрысціянства.
4. Народная культура як сінтэз паганства і хрысціянства.
5. Культура X – XIII ст. Архітэктура. Жывапіс і дэкаратыўна-ўжытковы мастацтва.
6. Архітэктура ВКЛ (XIV – XVI стст.): Замкі, цэрквы-крэпасці.
7. Францыск Скарына – беларускі асветнік, тэолаг, друкар.
8. Рэфармацыя і культура ВКЛ у XVI ст.
9. Контррэфармацыя ў Беларусі. Дзейнасць езуітаў.
10. Брэсцкая унія (1596 г.) і яе роля ў гісторыі беларускай культуры.
11. Праваслаўныя брацтвы ў гісторыі культуры.
12. Адукацыя, асвета, навука (XVI – XVIII стст.).
13. Паслядоўнікі Ф.Скарыны: Кнігадрукаванне ў Беларусі ў (XVI – XVII стст.)
14. Архітэктура барока (XVI – XVIII стст.).
15. Жывапіс (XIV – XVIII стст.): Іканапіс, магнацкі партрэт.
16. Тэатр і музыка: ад вытокаў станаўлення да XVIII ст.
17. Культура ў эпоху Асветніцтва (XVIII ст.).
18. Палацава-паркавая культура (XVII – XIX стст.).
19. Умовы развіцця і асаблівасці беларускай культуры ў XIX ст.
20. Архітэктура і горадабудаўніцтва ў XIX – пач. XX ст.
21. Жывапіс Беларусі ў XIX ст.
22. Мастацтва Беларусі канца XIX – пачатку XX ст. Зараджэнне мадэрнізму.
23. Беларусізацыя ў XIX ст. Культура беларускага нацыянальнага адраджэння пачатку XX ст.
24. Асаблівасці культурнага жыцця ў БССР (20 – 30-я гады XX ст).
25. Асаблівасці беларускай культуры ў Заходняй Беларусі (1921 – 1939 гг.).
26. Праблемы развіцця беларускай культуры ў 1945 – 1991 гг.
27. Культура Беларусі на сучасным этапе (90-я гг. XX ст.)
28. Тэатральнае мастацтва ў Беларусі ў XX ст.
29. Культура беларускага замежжа другой паловы XX ст.
30. Рэгіянальная культура: Культура г.Гродна (майго раёна, мястэчка.). Дзеячы культуры.

З М Е С Т

Прадмова.....		3
Тэма 1.	Уяўленне пра культуру. Прадмет, структура і задачы курса «Гісторыя беларускай культуры».....	4
Тэма 2.	Культура старажытнай Беларусі X – XIII стст.....	7
	<i>Семінарскія заняткі № 1</i>	
	Тэма: Культура старажытнай Беларусі X – XIII стст.....	11
Тэма 3.	Культура Вялікага княства Літоўскага (XIV – XVI стст.).....	14
Тэма 4.	Рэнесанс. Культура Вялікага княства Літоўскага (XVI – XVII стст.).....	19
	<i>Семінарскія заняткі № 2</i>	
	Тэма: Культура ВКЛ у XIV – XVI стст.....	23
Тэма 5.	Ад Рэнесанса да Асветніцтва (культура Беларусі XVII – XVIII стст.).....	28
	<i>Семінарскія заняткі № 3</i>	
	Тэма: Культура ВКЛ у XVII – XVIII стст.....	31
Тэма 6.	Культура Беларусі XIX – пачатку XX ст.....	34
	<i>Семінарскія заняткі № 4</i>	
	Тэма: Культура XIX – пач. XX стст.....	38
Тэма 7.	Культура Савецкай Беларусі ў міжваенны перыяд (1920 – 1930-я гг.).....	40
Тэма 8.	Культура Заходняй Беларусі (1921 – 1941 гг.).....	45
Тэма 9.	Культура Беларусі ў другой палове XX ст.....	48
Тэма 10.	Культура беларускага замежжа ў XX ст.....	52
	<i>Семінарскія заняткі № 5</i>	
	Тэма: Культура Беларусі ў XX ст.....	54
	Пытанні да самакантролю I	55
	Пытанні да самакантролю II	57

Вучэбнае выданне

ГІСТОРЫЯ БЕЛАРУСКАЙ КУЛЬТУРЫ

Дапаможнік

Складальнікі: **Габрусевіч** Сяргей Аляксандравіч
Токць Сяргей Міхайлавіч
Трацяк Іван Іванавіч

Рэдактар Н.М.Красніцкая
Камп'ютарная вёрстка: М.І.Верстак

Здадзена ў набор 29.01.2004. Падпісана да друку 12.04.2004.
Фармат 60x84/16. Папера афсетная
Друк RISO. Гарнітура Таймс.
Ум.друк.арк. 3,49. Ул.-выд.арк. 3,41. Тыраж 300 экз. Заказ

Установа адукацыі «Гродзенскі дзяржаўны
універсітэт імя Янкі Купалы».
ЛВ № 96 ад 02.12.2002. Вул. Пушкіна, 39, 230012, Гродна.

Надрукавана на тэхніцы выдавецкага аддзела
Установы адукацыі «Гродзенскі дзяржаўны
універсітэт імя Янкі Купалы».
ЛП № 111 ад 29.12.2002. Вул. Пушкіна, 39, 230012, Гродна.

